PROLEGOMENA TOT EEN THEORIE DER WOORDSOORTEN IN INDONESISCHE TALEN *)

DOOR

J. GONDA.

Een der grote moeilijkheden die zich bij de descriptieve grammatika van een Indonesische taal hebben voorgedaan betreft de classificatie van het woord-materiaal, de lexikale categorieën, de 'parts of speech' of woordsoorten. Vele auteurs hebben deze moeilijkheden niet of nauwelijks beseft en het Indonesische taalmateriaal gewrongen in het traditionele tiendelige schema van de Europese schoolgrammatika: zelfst. naamwoord, bijvoeg. naamwoord etc., zonder te beseffen, dat reeds voor hun moedertaal, Nederlands of Engels, deze indeling hoogst onbevredigend is. Anderen, zoals reeds Marsden ¹⁾, zagen wel bezwaren, maar kwamen niet tot ingrijpende wijzigingen. Typerend is de houding van Spat ²⁾ die betoogt, dat de verdeling in woordsoorten (men lette op de term: verdeling: de auteur van de grammatika verdeelt, legt zijn schema op) voor het Maleis niet in alle opzichten bruikbaar is, maar daaraan toevoegt, dat dit niet uitsluit, dat bij de bespreking van de woordsoorten deze verdeling toch ook gemakken en voordelen oplevert. Weshalve hij achtereenvolgens negen van de tien traditionele woordsoorten — alleen het lidwoord ontbreekt — de revue laat passeren ³⁾.

Hoewel uitdrukkelijk vastgesteld moet worden, dat het traditionele systeem, dat in hoofdzaak uit de klassieke oudheid stamt, een belang-

*) Dit artikel is een bewerking van een sinds 1935 meermalen omgewerkt en uitgebreid college. Voor de redactie van bepaalde delen dank ik suggesties aan discussies over dit onderwerp met A. W. de Groot.

¹⁾ Marsden-Elout, Maleische Spraakkunst, 1824, p. 48, geciteerd in mijn Taalbeoefening en Taalbeschouwing, Bijdragen 99, p. 31 vlg.

²⁾ C. Spat, Maleische Taal. Overzicht van de Grammatica⁴, 1920, § 57 en 58.

³⁾ Over een en ander ook mijn Taalbeoefening en Taalbeschouwing, Bijdragen 99, p. 31 vlg. en p. 18. Men vergete echter niet, dat al eeuwen lang de onderscheiding in woordsoorten mede praktische, didaktische belangen gediend heeft.

rijke intellectuele praestatie vertegenwoordigt, moet men daar tegenover stellen, dat al in de oudheid zelf bezwaren er tegen werden gevoeld, bezwaren zo groot, dat de Romeinse grammaticus Varro het al met een ander systeem van vier woordklassen probeerde. Een der moeilijkheden betrof, al vroeg, de interjectie. Staat deze op één lijn met de andere categorieën? Misschien zijn interjecties als lat. *vale*, *age*, ned. *wel*, *goed*, mal. *baiklah* nog betrekkelijk gemakkelijk onder te brengen, maar vele talen kennen interjecties die zich van andere woorden door fonematische bijzonderheden onderscheiden. In *pst!*, dat in Nederlands en Engels in gebruik is om stilte op te leggen, treedt de *s* als syllabe-vormend element op. Waar moet men zo'n woord dat zich niet houdt aan het normale fonematische patroon van een taal onderbrengen? Bovendien zijn interjecties van het type ned. *o*, *au*, *ěh*, *tut*, eng. *ouch*, *sh*, *gosh* in een flexibele taal duidelijker een afzonderlijke groep dan in een taal als het Soendaas, waar talrijke werkwoordelijke tussenwerpsels en dergelijke woordjes bestaan. In het Soendaas is *tut* = *top* een wwd. tuss. voor „aanpakken, (aan)nemen”, *oh* is er een interjectie die in de regel een lichte afkeuring vertolkt, *ah*, *ěh*, *ih* hebben een functie van overeenkomstige aard, *uh* echter geldt als wwd. tuss. voor *duuh* „afdruppelen”. En woordjes van deze aard kunnen er ten grondslag liggen aan grondwoorden en afleidingen: *tes* „tik” is onomatopée voor het geluid van een vallende druppel, wwd. tuss. voor „druppelen”: *tetes* betekent „druppelen, druppel”.

Vendryes¹⁾ merkt op, dat de interjectie apart staat, dat „elle a en soi quelque chose qui la met à part des autres parties du discours, elle ne peut être rangée dans un même classement”; een interjectie als fr. *pff* heeft, zegt hij, in het algemeen niets met de morfologie te doen. „Elle (l'interjection) représente une forme spéciale du langage, le langage affectif . . . , elle reste en dehors de la structure du langage intellectuel”. Maar dit alles is geen reden om de interjectie buiten te sluiten, om haar te negeren. Wij dienen onze belangstelling niet te beperken tot „le langage intellectuel”. Al te zeer heeft men dit gedaan en al te zeer heeft men „onze taal”, waaronder men ten naaste bij het papieren Nederlands of Duits of Engels van het zakelijke of wetenschappelijke geschrift verstond, als normaal beschouwd. Al wat tot de affectieve taal behoort verdient evenzeer onze belangstelling. Hoe weinig grijpbaar het soms ook is. Een meermalen gevoelde moeilijk-

¹⁾ J. Vendryes, *Le langage*, 1921, p. 136.

heid bij de interjecties is hun al gereleveerde veelsoortigheid: behalve de 'amorfe', waarbinnen men weer kan onderscheiden die met ongewone fonemen (*pst*) en die met gewone fonemen in ongewone opeenhoping of volgorde (ned. *ah*), die van het type *loop*, *verdomme*, *verrek*, *gossie-pietje*, en de afgrenzing daarvan tegenover de zgn. ellipsen als *nonsens*!

Bally¹⁾ heeft voorgesteld de interjecties te beschouwen als zgn. monoremen en of mots-phrases, als woorden die op zichzelf een hele zin vormen: *hei!*, *magnifique!*, *klets!* Ze hebben intonaties die hun zins karakter bevestigen, de intonatie van fr. *gare!*, dat waarschuwend is, is anders dan die van *ouf!*, dat een verlichting of verademing uitdrukt. Door transpositie — treden in de functie van andere lexikale categorieën²⁾ — kunnen ze woorden worden: fr. *patatras*, interj. van iets dat valt: *un patatras* „een val”. Men zou kunnen zeggen, dat interjecties grensgevallen vertegenwoordigen onder de lexikale categorieën. Ze onderscheiden zich o.a. door een sterk affectief, subjectief element. In een taal als het Soendaas worden ze werkwoord als ze geheel als zodanig fungeren: *tö daèk pok* „hij is niet willens te spreken”; en, op overeenkomstige wijze, substantief: *A. nambalan, pokna* „...A. viel in de rede, zeggende: ...”. Echte interjecties of als zodanig fungerende woorden laten zich echter niet in syntactisch ondergeschikte positie gebruiken; men kan ze hoogstens aaneenreigen, in nevenschikking achter elkaar voegen³⁾.

Er zijn, in het kort gezegd, verschillende wegen bewandeld om tot een indeling van het woord-materiaal ener taal te komen. De oude Grieken probeerden een classificatie op te stellen tegelijk met die der ontologische en logische categorieën: het substantief duidt aan een zelfstandigheid, het adjectief een hoedanigheid. Daarbij gold het principe een woord tot slechts één categorie te rekenen. Ook Vendryes stelt nog in deze eeuw zijn vertrouwen op een logische indeling, die voor alle talen geldig zou zijn en die door de grammatika van althans de belangrijkste talen niet tegengesproken zou worden. Deze laatste beperking is tekenend!⁴⁾ Maar hij heeft niet alleen uitvoerige kritiek op de traditionele classificatie, hij betoogt ook, dat „cette classification

¹⁾ Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, 2e ed., Bern 1944, § 177.

²⁾ Zie beneden, p. 282.

³⁾ Daarbij ook: R. Lenz, *La oración y sus partes*, Madrid 1935, p. 91 vlg.

⁴⁾ Vendryes, o.c., p. 158: „On voit qu'une classification générale des mots d'une langue n'est pas impossible, sur un plan que la logique justifie et que la grammaire des principales langues ne contredit pas.”

logique n'est pas la seule qu'admettent les mots d'une langue". De „mots vides" (fr. *que, de*) en de interjecties vallen bij zijn groepering af ¹⁾: hun karakter is immers de abstractie, ja vaak zijn ze symbolen, die in een andere taal niet vertaald kunnen worden, zoals gr. *äv* en skt. *iti*. Tegen deze kijk op de zaak kan men bezwaar hebben: al hebben deze woorden wat hun intellectueel-omschrijfbare, in begrippen uitdrukbare betekenisinhoud betreft hun eigenaardigheden bij substantiva, verba etc. vergeleken, het valt niet te ontkennen, dat ze evengoed lexikale entiteiten zijn. En al is de 'betekenis' van een interjectie niet een begrip als die van een substantief, taal dient niet alleen tot 'Darstellung', maar ook tot 'Ausdruck' of appel ²⁾ en een lexikale grootheid die speciaal deze laatste dient, zoals de interjectie, zou ik daarom niet uit de rij der woorden schrappen.

Hoever moet men overigens de door Vendryes aanbevolen weg gaan zonder zich in conflict te gevoelen met de grammatika der voornaamste talen? En wat zijn de voornaamste talen?

Definities van woordsoorten op grond van logisch-intellectuele begripsinhoud, classificatie in verband met ontologische categorieën zijn voor Indonesische talen ook meermalen voorgesteld. Morris ³⁾ verstaat voor het Mentawai onder een nomen „die Bezeichnung von etwas in der Aussenwelt sich der Wahrnehmung Darbietendem, und zwar in allen seinen Beziehungen, durch die es je nach Umständen als Ding, Thätigkeit oder Eigenschaft erscheint: *abak* „Boot: Boot fahren"". Verder onderscheidt hij Personenwörter, Fragewörter, hinweisende Wörter, Partikeln, Interjektionen, Eigennamen. Deze en dergelijke pogingen een correlatie tot stand te brengen tussen enerzijds lexikale, anderzijds ontologische of 'begriffliche' Kategorieën blijken echter al spoedig onbevredigend te zijn, vooral wanneer men zich aan het traditionele tiental woordsoorten houdt. De vraag welke ontologische categorieën aan bepaalde woordsoorten beantwoorden is geen linguïstisch probleem, hoe interessant het kan zijn over de verhouding van deze niet met elkaar kloppende klassen van categorieën na te denken. De conventionele classificatie is dan ook slechts een vage onzekere benadering van logische en ontologische categorieën, hoezeer men zich moeite heeft gegeven om te betogen, dat ieder werkwoord per se een „werken", een handeling aanduidt en ieder

¹⁾ Over mots vides Vendryes, o.c., p. 200 vlg.

²⁾ Over interjecties bv. K. Bühler, Sprachtheorie, 1934, p. 297.

³⁾ M. Morris, Die Mentawai-Sprache, 1900, p. 7.

adjectief een eigenschap. Aan skt. *rajyati*, dat een werkwoord is, beantwoordt nederl. *hij (zij, het) is rood*; het Engels kan „rood zijn” niet anders uitdrukken dan met een adj.: *to be red, it is red*, maar „rood worden” kan zijn *redden: it reddens*, wat wil zeggen „het krijgt de eigenschap rood”. In het Latijn is *rubet* (werkwoord) = *est ruber* (zgn. koppelwerkwoord + adj.) en in het Nederl. is *rood zijn* vaak „blozen” (werkwoord). Aan lat. *aegrotare* (wwd.) beantwoordt ned. *ziek zijn*. Men kan dezelfde idee, meermalen zelfs in dezelfde taal met een adj. en met een wwd. uitdrukken. En skt. *rajyati*, lat. *rubet* zijn evenzeer werkwoorden als *atti* „hij eet”, *delet* „hij vernietigt”. En in vele talen is het gewoon op een andere wijze uit te drukken wat wij met een werkwoord plegen aan te duiden¹⁾. En Morris’ betoog, dat onder nomen is te verstaan dat wat zich in de buitenwereld aan de waarneming voordoet, loopt ook vast: men denke bijv. aan de zgn. ‘begrijffliche Abstrakta’. De opvatting die hij met het voorbeeld *abak* illustreert is voorts reeds niet te handhaven in gevallen die corresponderen met mal. *pěrahu: běrpěrahu*.

Toch liggen aan de traditionele classificatie nog andere principes ten grondslag dan alleen het genoemde. Er is ook een morfologisch principe: enerzijds verbuigbare of vervoegbare, anderzijds flectieloze woorden en een syntaktisch principe: kan een woord als dan niet subject zijn? Flexie of geen flexie: dit principe laat ons echter bij flectieloze of overwegend flectieloze talen in de steek. Over het syntaktisch gezichtspunt beneden nader. Paul²⁾ heeft echter al geruime tijd geleden terecht opgemerkt, dat de traditionele tien woordsoorten en hun drieërlei indelingscriteria geen systeem vormen: de drie criteria staan onderling niet in hiërarchisch verband. Daaruit vloeit voort, dat er geen nauwer bijeen-behorende groepen van categorieën onderscheiden worden. In bijzonderheden stelt deze ordening der schoolgrammatika ons voor zonderlinge consequenties: enerzijds onderscheidt men bijv. zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, maar anderzijds geen zelfst. en bijv. tel- of voornaamwoorden, ofschoon deze eveneens op beiderlei wijs voorkomen.

Daarbij heeft men de moeilijkheden nog vermeerderd en beter inzicht nog meer belemmerd door bewust of onbewust naar een universeel systeem te streven. Zelfs Vendryes³⁾ sticht op deze wijze verwarring. Wanneer hij de grammatikale hulpwoorden, die betrek-

¹⁾ Zie ook E. Sapir, *Language*, 1921, p. 123 vlgg.

²⁾ H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*⁵, 1920, hfdst. 20.

³⁾ Vendryes, o.c., p. 137 vlg.

kingen aanduiden buiten het woordsoorten-systeem wil laten, beroept hij zich op het feit, dat de rol die in de ene taal aan preposities toekomt in andere op geheel verschillende wijze vervuld wordt: fr. *le livre de Pierre*: lat. *liber Petri*. Maar men mag toch het Latijn of een conclusie op grond van een vergelijking met het Latijn niet als richtsnoer stellen voor de beoordeling van verschijnselen van deze aard in het Frans. En het feit, dat men in het Duits naast *man sagte dass der Graf gestorben ist (sei)* kan zeggen *man sagte der Graf sei gestorben* mag ons niet doen besluiten, dat *dass* geen woord is. Anders zou ook menig ander misbaar element onder die conclusie moeten vallen.

Ook de neiging tussen verschillende perioden uit dezelfde taal, waar nodig, niet te onderscheiden is een bron van misverstand geweest. Het is volstrekt niet gezegd, dat een taal in de loop harer geschiedenis dezelfde woordsoortenclassificatie vertoont, evenmin dat de definities der verschillende klassen eens en voor al gegeven zouden moeten zijn¹⁾. De vraag wat de kenmerken van een werkwoord zijn heeft bijv. nog al wat stof doen opwaaien. Behoren daar de persoonsuitgangen toe? Maar in het Deens ontbreken deze en in het Engels ook bijna. Schleichers oplossing: „werkwoorden zijn woorden die persoonsuitgangen hebben of gehad hebben” is onjuist, omdat we bij kwesties als deze iedere taal in een bepaalde periode tot object onzer beschouwingen moeten nemen; daartoe dwingt ons reeds een rustig bezien der feiten: in een bepaalde periode heeft een Germaanse taal wel, in een andere periode geen persoonsuitgangen, welnu: zoek voor beide perioden naar een eigen begripsbepaling van ‘werkwoord’ die er voor past, met behulp van gegevens die er in realiteit in aanwezig zijn. Uit Schleichers definitie zou bovendien volgen, dat we in een taal waarvan we niet zeker weten of ze ooit persoonsuitgangen gekend heeft, alleen daarom al niet van werkwoord kunnen spreken. De vraag welke de woordsoorten van het huidige Javaans zijn is er een van statische taalkunde, die men niet verwarre met historisch-diachronische gezichtspunten. Ook Kern, in wiens tijd men nog niet tot dit inzicht was gekomen, begreep niet, dat het Javaans van 1000 jaar geleden in kwesties als deze geen maatstaf voor beoordeling van het huidige Javaans kan zijn. In zijn²⁾ polemieek tegen Roorda³⁾, die betoogd had, dat een en hetzelfde Javaanse woord de plaats kan in-

¹⁾ Tegen de eenzijdige structuralisten zou ik het belang van het diachronisch aspect uitdrukkelijk willen souligneren.

²⁾ H. Kern, Verspr. Geschr. 4, p. 284 n.

³⁾ T. Roorda, Javaansche Grammatica, 1855, § 99.

nemen van een IdG. subst., adj. en verbum, bijv. *lara* „ziek, ziekte, ziek zijn”, beriep hij zich ten onrechte op ojav. *alara* „ziek” om de onjuistheid van Roorda's stelling aan te tonen. Hij vergiste zich, omdat hij niet inzag, dat de zaken in het Nieuw-Javaans anders kunnen liggen dan in het Oud-Javaans, evenals ze in de Romaanse talen in sommige opzichten anders liggen dan in het Latijn.

Genoeg!, men zou dikke delen kunnen vullen met kritiek op de opvattingen van vroegere en latere auteurs over de 'parts of speech'. Ik heb te minder aanleiding aan de gemaakte opmerkingen nog veel toe te voegen, omdat er in gemakkelijk toegankelijke werken velerlei kritiek te vinden is ¹⁾. Sommige auteurs gaan in hun kritische houding zover, dat ze berustend overtuigd zijn geraakt van de onmogelijkheid het woord-materiaal van een taal op bevredigende wijze te classificeren. „It is impossible to set up a fully consistent scheme of parts of speech, because the word-classes overlap and cross each other”, zegt Bloomfield ²⁾. En er zijn serieuze pogingen aangewend om een taal te beschrijven zonder een woordsoortenclassificatie.

Toch ontkomt men niet aan de indruk, dat sommige kritiek te ver gaat en dat er geleerden zijn, die te zeer neigen tot een ongemotiveerd skepticisme. Sapir ³⁾, wiens opvatting ik hier met modificaties en aanvullingen weergeef, wees er op, dat in een normale mededeling in de regel te onderscheiden is dat waarvan (waarover) men iets zegt en dat wat men er van zegt. Deze onderscheiding is blijkbaar van zodanig fundamenteel belang, dat de grote meerderheid van talen een of andere formele onderscheiding tussen beide kent. Het subject waarover de mededeling gaat is als regel een zelfst. nwwd. En daar de mededeling gewoonlijk gaat over dingen of personen, bestaat de meerderheid der substantieven uit aanduidingen van dingen of personen. En dat wat daarvan gepraediceerd wordt is in de regel een proces of een eigenschap, onder proces ook te verstaan een wijziging van status, van existievorm, — en zo kan men zeggen, dat de kategorie van praedicaatswoorden vooral bestaat uit termen die processen of eigenschappen uitdrukken. Talen die deze onderscheiding op de een of andere wijze, min of meer, niet maken zijn er eigenlijk niet, betoogt Sapir.

¹⁾ Behalve de genoemde werken kan men bv. ook opslaan: O. Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, 1924; idem, *Analytic Syntax*, 1937; L. Hjelmslev, *Principes de grammaire générale*, Kopenhagen 1928; V. Brøndal, *Les parties du discours*, Kopenhagen 1928.

²⁾ L. Bloomfield, *Language*, ed. 1935, p. 196.

³⁾ Sapir, o.c., p. 125 vlg.

In het Yana, een Amerikaanse Indianentaal (West-Californië), worden deze twee klassen toch onderscheiden, al hebben ze meer gemeen dan wij, gewend aan onze verschillen tussen subjects- en praedicaatswoorden, zouden verwachten of zelfs mogelijk achten. Maar andere parts of speech zijn er eigenlijk niet te onderkennen. Het blijkt zonder hen te gaan.

Bally¹⁾ maakte de belangrijke opmerking, dat de aanwezigheid van lexikale categorieën door de zgn. transpositie bewezen wordt. Een lexikale entiteit kan met behoud van haar semantische waarde van grammatikale waarde veranderen door de functie aan te nemen van een categorie waartoe ze van huis uit niet behoort²⁾. Zo kan een substantief in een adjectief getransponeerd worden: fr. *soleil: chaleur solaire*, een adjectief in een substantief: *het huis is hoog: de hoogte van het huis*, een werkwoord in een substantief: *veroveren: de verovering*. In een taal als Frans of Nederlands ondergaat een subst. dat in een adj. getransponeerd wordt of een wwd. dat in een subst. getransponeerd wordt etc. formele wijzigingen. Daaruit blijkt, dat er wel degelijk klassen bestaan. We worden ons van hun bestaan bewust door de functionele transpositie. Deze klassen, de lexikale categorieën, bestaan in de taal alleen als ze worden gekarakteriseerd door tekenen of kenmerken die tot de taal behoren. Ontbreekt ieder kenmerkend teken, dan kunnen ze in de reflecterende geest bestaan, maar dan behoren ze niet tot de taal. Men kan zo onder lexikale categorieën verstaan de klassen van betekenisdragende taalelementen, die de ideeën uitdrukken, welke in het verloop van een taaluiting door middel van hen (d.w.z. de taalelementen) karakteriserende grammatikale elementen (uitgangen, suffixen, 'hulpwoorden', woordvolgorde etc.) gecombineerd worden (en die dus bij transpositie wijzigingen ondergaan in die grammatikale elementen). Bally komt er toe in het Frans vier grote klassen te onderscheiden — men denkt onwillekeurig aan Varro, de Arabische grammatici en in zekere zin aan de oude Indiërs —: subst. (*cheval*), adj. (*chevalin*), verbum (*chevaucher*), adverbium (*à cheval*).

Ook in het Maleis en andere IN. talen kunnen we transponeren: *pandai: kěpandaian*; jav. *rampasan; nīrampas* etc. Categorieën zijn er dus, maar is het mogelijk ze in een „fully consistent scheme” te brengen? Zij, die over de woordsoorten geschreven hebben, hebben

¹⁾ Bally, o.c., § 196.

²⁾ Men bedenke, dat Bally over Frans spreekt en zijn definities niet toetst aan andere talen behalve moderne Westerse.

zich, met uitzondering van enkelen, zoals Sapir, weinig om niet-IdG. talen bekommerd, al brachten ze incidenteel het Chinees in discussie. Dit bestendigde de onjuiste overtuiging, dat „het IdG. systeem” (ook reeds een fictie) op bijv. IN. talen van toepassing zou zijn. Vandaar de boven al gememoreerde traditie onder auteurs van IN. grammatica's aan de 10-delige school-classificatie vast te houden. De incidentele wijzigingen in detail waren daarbij evenmin van principieel belang als een verandering in terminologie. Dat volgens sommige auteurs Bataks, Malegasi, Soendaas geen adjectieven bezitten ¹⁾, waarvan de functie dan door het werkwoord of het substantief zou worden waargenomen, terwijl van andere zijde voor het Javaans betoogd is, dat het geen werkwoorden kent ²⁾ — al deze discussie vindt haar uitgangspunt in het traditonale indelingssysteem. Wijziging van terminologie helpt niets en blijft een uitvlucht zolang men niet begrijpt, dat termen ook geïnterpreteerd en gedefinieerd moeten worden in verband met de stof waarop men ze toepast. De terminologie is heus niet belangrijk. Er is niets tegen de traditionele te behouden, maar men dient nauwkeurig te weten wat men er van geval tot geval, d.w.z. van taal tot taal onder verstaat. De inhoud van de term verschilt naar gelang men spreekt over Grieks, Chinees, Maleis of Kwakiutl. Voor alles hoede men zich voor apriorismen, voor het vullen van van te voren aangenomen schema's met Maleis of andere IN. taalgoed.

Men beschouwe iedere taal op zichzelf en ieder harer ontwikkelingsstadia op zichzelf. Te veronderstellen, dat naverwante talen zich geheel eender zullen gedragen en dat men dus met het onderzoek van een hunner kan volstaan, leidt tot onjuist inzicht en mistekening der werkelijkheid. Vergelijking, na individueel onderzoek, van de leden ener taalfamilie is uiteraard zeer instructief. Daarbij zal blijken, dat nauwe historische (genetische) verwantschap geenszins uitsluit, dat een dezer na-verwanten met een derde meer overeenstemming in woordsoortenclassificatie en in transpositiemogelijkheden biedt dan andere. Het Engels, dat in transpositie zeer vrij is, staat hierin dichter bij het Frans dan bij het Duits.

Een ander principe bij het onderzoek moet zijn, dat lexikale entiteiten, die onder alle omstandigheden hetzelfde gedrag vertonen bijeen behoren. Een volgend, dat, waar normale taal uit zinnen en

¹⁾ Zie H. N. van der Tuuk, *Tobasche Spraakkunst*, 1867, p. 94 onder; S. Coolsma, *Soendaneesch-Hollandsch Woordenboek*³, p. XVII.

²⁾ C. C. Berg, *Inleiding tot de studie van het Oud-Javaansch*, 1928, p. 202.

niet uit losse woorden bestaat, niet deze op zich, maar de zin tot grondslag van onze onderzoekingen moet worden genomen.

Willen we nu enige beschouwingen wijden aan de classificatie der lexikale entiteiten in het Maleis, dan dienen we als hoofddoel daarbij de beantwoording van deze vragen voor ogen te stellen: laat het Maleis een restloze indeling van zijn woordmateriaal toe? d.w.z. bestaat er in het Maleis een bepaalde classificatie van het gehele woordmateriaal? En zo ja, waarop, op welke principes berust die classificatie?

Een discussie over de indelingsprincipes vinden we in Jespersens *Philosophy of Grammar*¹⁾, waar de vraag wordt opgeworpen hoe in te delen is, naar vorm, naar syntaktisch gedrag, naar betekenis. „In my opinion”, zegt de Deense geleerde, „everything should be kept in view, form, function, and meaning, but it should be particularly emphasized that form, which is the most obvious test, may lead to our recognizing some word-classes in one language which are not distinct classes in other languages, and that meaning, though very important, is most difficult to deal with, and especially that it is not possible to base a classification on short and easily applicable definitions”. Inderdaad, een indeling naar vorm geeft het meeste, een naar betekenis het minste houvast. Maar als men deze drie indelingsprincipes weliswaar in verschillende mate doelmatig acht, doch overigens gelijkwaardig, blijft men in moeilijkheden.

Een feit is, dat ook in het Maleis een indeling op grond van het formele principe mogelijk is. De vraag is alleen, of ze bevredigt. Immers men kan alle woorden met *běr-*, met *mě-*, met *těr-* in afzonderlijke groepen brengen en deze zelfs met enige andere groepen onder het hoofd werkwoord verenigen, en anderzijds de woorden gevormd met *pě-*, *pě-an* onder een ander hoofd.

Het valt dan niet te ontkennen, dat het affixenstelsel toch tot op zekere hoogte een indeling in woordsoorten aan de hand doet. In het Maleis zijn bijv. de woorden met het praefix *pě-*, al of niet vergezeld van het suffix *-an*, door hun betekenis en syntaktische positie als substantiva gekenmerkt: *datanlah pěnulun dari pada Tuhan* „er is hulp gekomen van God”; *orañ itu gaiblah daripada pěmandanannya* „de man verdween uit hun gezicht”. Uit de aard der zaak komen gevallen van transpositie in een adjectief voor of gevallen waarin een woord gelijkwaardig met een adjectief optreedt: *sañat ‘adil lagi pěmurah*

¹⁾ O. Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, p. 60.

(Indera Bangsawan p. 3). Zo vormen in het Madoerees *pa-*, *pa**-, *pè-*, *par-*, *pa-an* substantiva. Het suffix *-an* doet dit ook: *tabbhuan* „muziekinstrument”, maar dit vormt ook adjectieven: *bañalan* „moedig”; *takòdhan* „vreesachtig”. In het Javaans is *sukètan* „een grasland”, (*éwu-an* >) *éwon* „bij duizenden”, *rěmbugan* „gezamenlijk overleggen”. En zo staat het in Maleis, Madoerees en elders bijv. ook met de *ka-an* vormen. Woorden met *kě-an*, bijv. *kěbėsaran* en *kěpanasan*, kunnen zich in het Maleis geheel verschillend gedragen, en andersom woorden met formeel verschil geheel eender. Het affixenstelsel leidt ons niet tot een indeling van het volledige woordmateriaal; er zijn vele woorden zonder affix en er zijn verscheiden formele categorieën van woorden gevormd met hetzelfde affix, maar met verschillende functie en syntaktische valentie. Toch zijn grondwoorden in het algemeen overwegend substantiva: op 8 willekeurige bladzijden van Van Ronkels Maleis Woordenboek telde ik, leenwoorden, onomatopeeën etc. buiten beschouwing gelaten, $\pm$ 145 grondwoordelijke subst., $\pm$ 65 adj. en verba en 4 die beide kunnen zijn; op een aantal willekeurig gekozen bladzijden uit de Indera Bangsawan is de verhouding substantivische en verbaal-adjectivische grondwoorden $\pm$ 4:1. En voor andere IN. talen is het aantal uitsluitend adjectivische grondwoorden eveneens relatief gering.

Men kan op deze wijze dus tot een classificatie komen, maar deze bevredigt niet als woordsoorten-classificatie ¹⁾. Men kan echter opmerken, dat het formele criterium de indruk maakt fundamenteel te zijn, en wel daarom, omdat in de taal in het algemeen formele classificaties van fundamentele realiteit zijn. Hoe is een morfologisch systeem geordend? Niet naar onderscheiding in genus en species, maar naar een zeker cumulatief principe, waarin, om de terminologie van De Groot te bezigen, kernelementen en meer perifere elementen onderscheiden worden: het in de vormen van het Latijnse werkwoord *amare* (zo goed als) steeds aanwezige *ama-* draagt de algemene betekenis „beminnen”: *-vi*, *-bam*, *-tur*, *-s*, *-t* etc. brengen modificaties aan. Deze modificaties kunnen van verschillende aard zijn, in verschillende categorie thuishoren: de een brengt de werkwoordsvorm in een bepaalde tijd, de ander in een bepaalde modus, een derde in een bepaald verbaal genus; ze kunnen zelfs in meer dan een categorie tegelijk brengen: skt. *e-dhi* representeert 2e persoon enkelvoud imperativi

¹⁾ Zie hierbij en bij het volgende ook A. W. de Groot, *Structural linguistics and word classes*, in: *Lingua* I (1948), p. 427 sqq.

praesentis activi. Ook een IN. taal kent in zijn woordvormings-systeem ditzelfde ordeningsprincipe: in mal. *kěras* „geweldig”, *měñěras* „iemand geweld aandoen”, *měñěraskan* „iets met geweld doen”, *pěñěras* „middel om geweld te gebruiken” steekt telkens als ‘kern’ *kěras* „geweld” en de perifere elementen komen ieder, op systematische wijze, in tal van andere woorden voor.

Nu kan men, waar dit alles in de taal van een zo evidente realiteit is, trachten verder te gaan dan Jespersen en trachten het morfologische criterium ook primair te stellen bij de classificatie der woordsoorten. Zo kan men pogen deze classificatie te zien als een reductie van het morfologisch systeem tot een hogere systematisering met minder categorieën¹⁾. In een taal als het Nederlands kan men op grond van het morfologisch classificatie-principe komen tot bijv. een klasse der werkwoorden, een der zelfst. naamwoorden, een der eigenamen (morfologisch verschil met de vorige klasse: geen meervoud, en genitief: *het dak van het huis: Jans vader*) etc., die samen de hogere klasse der verbuigbaren uitmaken en tot klassen als voegwoorden, bijwoorden etc., die samen de hogere klasse der onverbuigbaren vormen. Zeer ver doorvoerbaar is dit classificatieprincipe in het Sanskrit en de Indische grammatici hebben er dan ook dankbaar gebruik van gemaakt. De overgrote meerderheid der woorden in het Sanskrit is duidelijk gebouwd volgens het cumulatieve principe: wortel + suffix. En de suffixen vallen even duidelijk uiteen in verbale en nominale, duidelijk ook omdat de eerste door verbale uitgangen, de tweede door casus-uitgangen gevolgd worden: *tus-ya-te: tus-ti-bhis*. Daarnaast bestaat een groep onverbuigbaren, die vaak door hun korte vorm opvallen: *dhik!*, *hi*, *ca*. Weliswaar zijn er enkele wortelwoorden (nomina), maar die hebben in het kader van de nominale morfologie suffix nul, alleen de nominale uitgangen. De grammatici hebben deze, in de taal zo evident bestaande, formele onderscheiding dan ook gezien en verbale vormen (*kriyā*)²⁾, nominale vormen (*nāman*) en indeclinabilia³⁾ onderkend. Waar het morfologisch criterium aanmerkelijk minder duidelijk is, zijn ook de grammatici minder stellig: tussen adjectief en substantief is het formele verschil veel geringer dan tussen de bovengenoemde categorieën (tal van adjectieven kunnen substantivisch optreden, vaak heeft een suffix zowel

¹⁾ Zie ook De Groot, o.c., p. 433 sqq.

²⁾ Met inbegrip evenwel van de nominale verbaal-vormen als infinitief, participia etc.

³⁾ De infinitief is echter ook indeclinabel!

adjectivische als substantivische waarde: *kampana*-„bevend; beving”), en de grammatici bepalen deze klassen, al hebben ze ook termen die op formele eigenaardigheden van het adjectief slaan, in onderlinge correlatie, op grond van hun syntaktische verhouding: *viśeṣaṇa* „kwalificerend woord” (adj.) en *viśeṣya* „(nomen) dat te kwalificeren is” (subst.).

Wil men echter ten aanzien van het Maleis deze weg bewandelen, dan komt men tot een minder bevredigend resultaat. Stelt men nl. enerzijds alle woorden die steeds in dezelfde vorm voorkomen tegenover anderzijds alles wat formele variabiliteit vertoont, dan moet men *lěmbu* „rund”, *tiba* „aankomen”, *tidak* „niet” in dezelfde klasse opnemen tegenover (*ku*-, *kau*-, *měm*-) *běri* en dergelijke¹). En een classificatie van afgeleide woorden aan de ene kant tegenover grondwoorden zou *kědīaman* „woonplaats”, *mělainkan* „slechts”, *běrlutut* „knielen”, *měmbaiki* „herstellen” bij elkaar brengen en scheiden van *rumah* „huis”, *jua* „slechts”, *tunduk* „buigen” etc.²).

Hier stuiten we op het oude probleem van de zgn. grondwoorden en afgeleide woorden: *tidur* naast *běrlutut*. Ik herinner mij eens een docent in een IN. taal een betoog te hebben horen houden over de vraag in welke woordsoort grondwoorden als mal. *tidur* op te nemen zijn: *tidur* en derg., zo was zijn standpunt, zijn werkwoorden te noemen al is „slapen” dan geen werken, omdat lichamelijke bezigheid

¹) Een dergelijke opmerking bij Jespersen, o.c., p. 60 naar aanleiding van Eng. *must*, 'indeclinabel' evenals *the*, *then*, *for*.

²) Het Maleis en andere IN. talen kennen geen stammen van het type als de historische grammatika van Latijn of Sanskrit die onderscheidt, onder 'stam' te verstaan het predesinentiële element (het element vóór de uitgang), d.w.z. de wortel plus het suffix (al kan het laatste nul zijn), 'stam' als element dat de betekenis van het woord op zich draagt. Alleen voor het type *-pukul* in *ku*-, *kau*-*pukul* etc. zou men een uitzondering kunnen maken. Bij een synchronische definitie van 'stam' als door De Groot gegeven (cf. *Lingua* I, p. 442) („the stem is the most central, sometimes the only, morpheme of a word” — waarbij 'central' als volgt omschreven wordt: „when in a certain function, in this case as 'word', an element a, and also the combination a + b, but not b without a can be used, we call the element a in the combination a + b more central than the element b”) valt in het Maleis, afgezien ook weer van de zg. vervoegde vormen, het begrip 'stam' met het begrip 'woord' samen. Noemt men *pukul* in *ku*-*pukul* echter 'stam', dan verdient het aanbeveling *měmukul* niet eveneens een 'stam' te noemen, wat het gezien naast *pěmukul*, eveneens een 'stam', aan de andere kant wel is. Men doet m.i. het beste de term 'stam' in IN. talen niet te bezigen, tenzij desnoods voor het grondwoordelijke element in de vervoegde vormen, en van 'woord' te spreken.

en gedrag in ruime zin, dus ook standen, houdingen etc. als een zekere activiteit gezien kunnen worden. Hetzelfde geldt dan bij enige uitbreiding ook van *mati* etc. Sommigen hebben zich grote moeite gegeven om de eerst geschapen moeilijkheden te ontwarren. De Hollander ¹⁾ bijv. weidt er over uit, dat *sakit* niet alleen „ziek”, maar ook „ziek zijn, -worden” en „ziekte” betekent. En Pijnappel ²⁾ verdedigde het standpunt, dat alle woorden in het Maleis oorspronkelijk een „iets zijn” betekenen: *kuda* is eigenlijk „paard zijn”. Er is over gefilosofeerd, of in „hij voelt honger” het subject al of niet een handeling verricht, of in *oran itu lapar lapar* al of niet een werkwoord is. Zo vraagt Tendeloo ³⁾ zich af, waarom het wel een handeling is als men van zijn gehoor- of gezichtszintuig gebruik maakt, maar niet als men zijn gevoelszenuwen laat werken. Dit alles, omdat men gebiologeerd is door de bijkomstige omstandigheid, dat deze woordsoort in het Nederlands werkwoord heet. Maar de Duitsers zeggen Zeitwort! Overbodig te zeggen, dat het evenzeer onjuist is met H. Kern ⁴⁾ te concluderen, dat woorden waarin geen tijdsbetrekking ligt opgesloten per se geen werkwoorden kunnen heten, omdat het begrip van tijd onafscheidelijk met dat van het werkwoord verbonden zou zijn. Romeinse, Franse en Engelse geleerden, die van verbum etc. „het woord (bij uitnemendheid)” spreken, hebben het niet nodig gevonden het werken of de tijd in hun term op te nemen. Al deze discussies op grond van een letterlijke interpretatie van de term kunnen we laten voor wat ze zijn: overbodig en onjuist. Het minst tot misverstand zou aanleiding geven een terminologie met cijfers en letters: A is de betekenis van woordsoort 1. Wil men daar niet aan, dan kan men zich behelpen met formuleringen als: een zelfst. naamwoord is een woord dat een substantie uitdrukt, een verbum (werkwoord) een dat een proces uitdrukt en uitdrukken van een proces is de ‘betekenis’ van een werkwoord. Waarbij men zich bewust moet blijven 1° daarvan dat substantie etc. niet steeds samenvallen met wat in andere wetenschappen daaronder verstaan wordt en 2° dat men de woordsoorten werkwoord etc. door andere, natuurlijk taalkundige,

¹⁾ J. J. de Hollander, Handleiding bij de beoefening der Maleische Taal en Letterkunde⁶, 1893, p. 48 vlg.

²⁾ J. Pijnappel, Maleische Spraakkunst, p. 34 en 37.

³⁾ H. J. E. Tendeloo, Maleische verba en nomina verbalia, Diss. Leiden 1895, p. 147, n. 1.

⁴⁾ H. Kern, Verspreide Geschriften, 8, p. 201.

criteria nader moet zien te bepalen. Jespersen had gelijk: „meaning, though very important, is most difficult to deal with”¹⁾.

Neen, als bijv. *tidur* zich onder alle omstandigheden eender zou gedragen als bijv. *mėnanis* en we noemen *mėnanis* een werkwoord, dan moeten we ook *tidur* een werkwoord noemen. Zoals we ook in de morfologie bij lat. *puellae* in het ene syntaktische verband van een datief sing., in het andere van een genitief sing. of een nominatief plur. spreken, op grond van de formele onderscheiding van *uxori*, *uxoris*, *uxores* en vele andere woorden, waar drie (formele) naamvallen met eigen functie aanwezig zijn.

Dit brengt ons op het criterium van het syntaktisch gedrag. Wat *tidur* op zichzelf, buiten alle verband is, is niet te zeggen. In *saya tidur* gedraagt het zich syntaktisch als *mėnanis* in *saya mėnanis*, in *tidurku* als *bapa* in *bapaku*. M.a.w. dergelijke grondwoorden kunnen in de ene syntaktische verbinding de ene, in de andere een andere waarde hebben. In *saya tidur* is *tidur* een procesuitdrukkend woord, in *tidurku* een substantieuitdrukkend. Nu kan men de vraag opwerpen, of hier van die transpositie sprake is die men hypostase noemt: die soort transpositie, waarin de kategorie waarin het woord geplaatst wordt niet door formele kenmerken wordt onderscheiden, maar alleen door syntaktische valentie: bijv. fr. *des manières enfant*, waarin *enfant* als adj. optreedt, eng. *a master stroke*, *a boy king*. Wanneer het geval niet zo ligt, dat *tidur* normaal bijna steeds hetzij verbale, hetzij substantivische valentie heeft, zou ik er niet voor zijn in de inciden-

¹⁾ Onder woorden die een proces uitdrukken rekenen we dus niet alleen de ten opzichte van hun betekenis zg. energetische werkwoorden (dwz. die waarbij in het algemeen subject is een persoon of als zodanig beschouwd wezen of grootheid, wiens of welks wil een beslissende rol speelt, en die transitief of intransitief zijn, onder de transitieve ook gerekend de zg. autarke, die geen object behoeven, als *drinken*, nl. *drank*), maar ook de verba van anenergetische betekenis, waarvan twee groepen te onderscheiden zijn, zij die toestanden aanduiden, zoals *liggen*, *zwijgen*, *denderen* (verba stativa) en zij die een overgang van de ene toestand in een andere uitdrukken (metastatische werkwoorden): *opstaan*, *vallen*, *sterven*, *verdrinken* (het proces geschiedt of met of zonder, resp. tegen de wil van het subject). De statieve en metastatische werkwoorden zijn intransitief. Uiteraard zijn er verba die onder omstandigheden in de ene of andere kategorie optreden: skt. *tiṣṭhati* „staan” (statief) en „blijven (stil)-staan, gaan staan” (metastatisch); een werkwoord als *zwijgen* kan ook aanduiden, dat men van spreken in niet-spreken overgaat etc. Ook kan een werkwoord dat gewoonlijk anenergetisch is onder omstandigheden energetisch zijn: skt. *patati* „vallen”, soms: „zich storten (op, voor), zich laten vallen”. Bij de beschrijving van IN. talen heeft men, tot schade van een juist begrip, deze onderscheidingen vaak verwaarloosd, zo bv. wanneer men de vaak metastatische *-um*-vormen in het Javaans „toestandswwoorden” noemt.

tele gevallen van het tegendeel de term hypostase te gebruiken. Bij tal van IN. woorden van dit grondwoordelijke type is er geen ander criterium dan de syntaktische verbinding. En dit wijst uit, dat ze nu eens fungeren als wat men verbum, dan weer als wat men — we komen er op terug — substantief kan noemen. Hier zijn we dus tot de syntaktische waarde als criterium gekomen.

Keren we nog tot het formele criterium terug. Het IN. morfologische systeem vertoont belangrijke verschillen met dat van Latijn of Sanskrit, een punt dat we hier niet in den brede kunnen bespreken. Het is overwegend een woordvormingssysteem. Latijn etc. kennen een stamvormings- naast een flexiesysteem¹⁾. IN. talen hebben daartegenover, van de 'vervoegde werkwoordsvormen' afgezien, één woordvormingssysteem met affixen. Deze affixen corresponderen soms met IdG. flexieuitgangen (ojav. *pa-turu*: skt. *svapi-hi* „slaap”, mal. *orañ itu mēnanami sawah*, waar in een taal die die naamval heeft *sawah* met een locatief weergegeven kan worden), soms met affixen, dus stamvormende elementen (mal. *kě-elok-an* is „schoonheid”, ojav. *pa-takwan* „de vraag” en mal. *mēnanami* correspondeert óók met ned. *be-planten*). Naast het type *mēnanami* staat *mēnanamkan* met, in het algemeen, het bekende verschil. Zowel *-i* als *-kan*-vormen zijn als regel transitief, maar laten ieder slechts een bepaalde kategorie van objecten toe, kort gezegd zgn. locale of instrumentale. Overeenkomstige verschijnselen vindt men, gelijk bekend, in IN. talen in het algemeen. IN. talen hebben dus, in het algemeen gesproken, een relatieve rijkdom van formaties op het stuk van transitiva.

Ze zijn evenmin, relatief gesproken, arm aan zinsvormen, d.w.z. aan dat wat Bloomfield²⁾ 'favorite sentence-forms' noemt. Heeft het Engels daarvan slechts twee: de actor-action constructie *John ran away* en het bevel-type *come!*, in het Latijn bestaat het eerste, het 'narratieve' type in twee variëteiten *homo amat* en *homo amator* en komt daarnaast nog het 'werkwoordloze' 'equational' type *beatus ille* voor. Het Maleis kent dit laatste type: *saya sakit*, *orañ itu gila*, een type *saya mēmbuka pintu itu*; *saya mēnanami sawah*; *saya mēnikamkan kěris*, maar daarnaast nog de variëteit *pintu itu kubuka* of *kubuka pintu itu* (*saya buka p.i.*), waarbij *pintu dibuka(nya)*. Daarnaast nog een 'imperatief' type: ... *suruh bĕrjaga!*; *pĕrgi(lah)*. Met vertegen-

¹⁾ Ter oriëntering zie men bv. A. Meillet, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*⁸, Parijs 1937, p. 146 vlg.

²⁾ L. Bloomfield, *Language*, ed. 1935, ch. 11.

woordigers van deze zinsvormen, al of niet aangevuld met andere woorden, hebben we in het Maleis, in het algemeen, te werken.

Men kan er lang of kort over spreken: er is in het Maleis te weinig flexie om deze met kans op succes tot het voornaamste criterium te maken bij een poging zijn 'parts of speech' vast te stellen. Er is slechts één kategorie waarbij men van flectie kan spreken, die der zgn. vervoegde werkwoordsvormen in de zinsvorm *pintu itu kubuka*.

Maar hier te blijven staan en slechts twee 'parts of speech' te onderscheiden: "inflected and uninflected words"¹⁾ dat zou hoogst onbevredigend zijn.

Een ding is echter hier al duidelijk: dat we voldoende recht hebben in het Maleis een kategorie te onderkennen, waaraan we m.i. zonder bezwaar de naam verbum (werkwoord, zonder iets verkeers bij werk- te denken!) kunnen geven²⁾. Mits we bedenken, dat een Maleis verbum in vele opzichten van een Nederlands of Latijns verbum kan afwijken, in vele, ja in zeer fundamentele punten. Het type *kubuka*, *saya buka* heeft opvallende kenmerken. Andere praefixen, als *mě-*, *těr-* etc. treden er niet bij op, ook geen possessieve suffixen. De beide componenten, waarin *kubuka* of *saya buka* geanalyseerd kunnen worden, zijn onscheidbaar. *kubuka* is zelf een complex woord, d.w.z. het bevat een 'bound form' (d.i. een deel van een uiting dat nooit op zich zelf met een betekenis voorkomt: in casu *ku-*³⁾). De complexe vorm die het praefix bevat, dat, in correlatie met de pronomina — we bezigen deze term vooruitlopend op een later deel van deze beschouwingen — grammatikale personen aanduidt, drukt een proces uit. "Words inflected for person, number, tense, mood, and voice are called verbs": in het Latijn, maar het is stellig niet gezegd, dat al deze kategorieën aanwezig moeten zijn om van een verbum te spreken.

De hierboven gereleveerde twijfel of in het Javaans eigenlijk wel werkwoorden bestaan lijkt mij derhalve niet gerechtvaardigd. Het argument dat, onder meer, tot deze twijfel aanleiding gaf, zal men m.i. niet kunnen handhaven: „genasaleerde vormen kunnen wij in het Hollands even vaak met zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden als met werkwoorden weergeven". Ten eerste valt de kategorie der

¹⁾ Zie B. Bloch and G. L. Trager, *Outline of linguistic analysis*, Ling. Soc. of America, Baltimore Md. 1942, 4.6 (p. 60).

²⁾ Terecht zeggen Bloch en Trager, i.c. dat de terminologie niet belangrijk is, even terecht dat men liever niet voor iedere taal een eigen terminologie moet scheppen.

³⁾ Over deze terminologie Bloomfield, o.c., p. 160 vlgg. en Bloch en Trager, o.c., p. 54.

genasaleerde vormen geenszins samen met de veel ruimere groep van vormen die men in het Javaans en verwante talen werkwoorden pleegt te noemen, en voorts kan een wijze van vertalen in een andere taal — en dat nog wel in een taal van zeer afwijkende structuur — geen criterium zijn. Geven wij, in het Nederlands vertalende, soms ook niet termen uit Europese talen met een zelfstandig naamwoord weer, die in hun eigen taal tot een andere woordsoort gerekend worden?: lat. *ab urbe condita* „na de stichting der stad” (vgl. ook it. *La Gerusalemme liberata*). Zijn niet tal van participia als substantief in gebruik gekomen: *protestant*; *manifestant* etc.; zijn, in onze eigen taal, adjectiva en adverbia als *razend*, *ontzettend* van oorsprong geen participia, is skt. *śiṣya*, dat wij met een substantief vertalen („leerling”), van huis uit geen gerundivum? — Een argument tegen de zienswijze, dat men vormen als o.jav. *nanis*, *turu*, *lumaku*, mal. *mėnaniis*, *tidur* etc. als adjectiva kan opvatten ligt voorts, gelijk we verderop betogen, in het verschil in syntaktische verbindbaarheid: men kan bijv. wel zeggen *orañ tua itu tidur*, maar niet *orañ tidur itu tua*; evenmin kan men zonder meer vervoegde werkwoordsvormen attributief bezigen. Er zijn voorts (‘adjectivische’) grondwoorden, waarvan men geen afleidingen kan vormen met ‘verbale’ affixen: *ku-tua*, *mėnua* etc. bestaan in het Maleis niet. — Verwarrend is ook, dat men, ten onrechte, vervoeging op IdG. wijze noodzakelijk achtte om van „werkwoord” te kunnen spreken: buiten het vervoegde, finiete werkwoord, de persoonlijke vormen, kent het IdG. verbum nog vormen waaraan de persoon niet is uitgedrukt.

De vormen *kubuka* etc. laten zich echter niet wel van *mėmbuka* scheiden. *kubuka* etc. zijn niet de enige kategorie die een proces uitdrukt. Naast *saya buka pintu itu* staat *saya mėmbuka p.i*. In deze twee zinnen zijn *buka* en *mėmbuka* syntaktisch gelijkwaardig. *saya mėmbuka* is echter niet een onscheidbare verbinding: s. *tidak m.*, tegenover *tidak s. b.*; in een vragende zin is bij gebruik van *m.* inversie mogelijk. Beide vormen laten op dezelfde wijze transpositie toe: *sěorañ pě-*. Sommige *mě*-vormen, vooral in Modern Maleis, echter ook hypostase: *mėnurut pikiran saya ia akan kėmbali*. Er komt echter meer bij: een aanmerkelijk verschil tussen de *mě*-vorm enerzijds en de vervoegde e.a. vormen anderzijds is dat de eerste ‘head’-woord¹⁾ kan zijn, d.w.z. kern van een syntaktische groep: *měñěrjakañ lubañ itu sampai sudahnya lima hari*, en geheel en al kan fungeren als ieder

¹⁾ Voor deze term zie Bloch en Trager, o.c., p. 76 en De Groot, o.c., p. 437.

ander woord dat door *itu* kan worden bepaald. Ook is een deel der *mě*-vormen intransitief, wat met de vervoegde vormen nooit het geval is, — een bijzonderheid van de soort die men in andere talen bij pogingen om het woordmateriaal te classificeren gewoonlijk verwaarloost en waarbij auteurs van Maleise spraakkunsten nauwelijks stilstaan. Toch is het onderscheid gewichtig. Een deel der *mě*-vormen is transitief, evenals alle *mě-i* en *mě-kan* vormen, — iets wat uiteraard absoluut (objectsloos) gebruik niet verhindert. Het type *pukul-měmukul* „elkaar slaan” kan men autark noemen. De intransitieve en autarke hebben geen vervoegde en *di*-vormen naast zich, de transitieve wel. Men doet goed dit onderscheid niet te verwaarlozen¹⁾. Immers, *-buka* (*měmbuka*), *-pukul* (*měmukul*) etc. enerzijds, *měnyěběrañ*, *měnyělimpat* etc. anderzijds vormen twee verschillende groepen van woorden, evenals in het Latijn de intransitieve, transitieve (tevens verba sentiendi et declarandi), overige transitieve en impersonale werkwoorden afzonderlijke, onderscheiden groepen van verbale stammen vormen. Al kunnen zich in een taal met een dergelijke groepering uiteraard ‘bijzondere gevallen’ voordoen: verba die transitief en intransitief kunnen zijn. De stam van het type *di-*, *ku-pukul*: *měmukul*, n.l. *-pukul* (enzovoorts: *-lihat*, *-buka* etc.) vindt men ook als woord gebruikt, in de imperatief: *bawa pēti itu!*; *minyaki rambutmu!*; *lěpaskan orañ itu!* Hier is, uiteraard, formele overeenstemming met de werkwoordelijk gebruikte grondwoorden bij de uitdrukking van een gebod: *duduk!*; *pěrgi!* De intransitieve *mě*-vormen echter behouden ook bij een gebodsuitdrukking *mě-*: *měñěpi!* Tot de bijzondere gevallen zou men ook kunnen rekenen de voorzetselverbindingen bij intransitieve werkwoorden: *měnumpañ dalam kapal*, de aanwezigheid of toelaatbaarheid van voorzetselverbinding naast direct object²⁾, zoals in *měnanami sawah dēnan padi*, *měnanamkan padi disawah*. Zoals ik het thans zie, lijkt me het beste te zeggen: de vervoegde vormen, de grondwoordelijke vormen (*bawa...!*), de *di*-vormen zijn geen woordsoortkategorie naast en gelijkwaardig aan de *mě*-vormen, maar een flexie-kategorie, een morfologische kategorie³⁾.

¹⁾ De Groot (o.c., p. 450 en 481) onderscheidt ook de Latijnse verba met accusativus cum infinitivo van de transitieve verba die niet zijn verba sentiendi en declarandi en de Nederlandse werkwoorden die *dat* na zich krijgen van die welke door *of* gevolgd worden.

²⁾ Uitdrukking van het object zonder voorzetsel.

³⁾ Zie thans ook De Groot, o.c. p. 457: „A morphological system, e.g. the verbal system of Latin, is distinguished from a word class system by the fact that it does not contain all the words of a given language, but only a special collection to the exclusion of all others.”

De *mě*-vormen vallen uiteen in transitiva, waarnaast nog een paar reeksen staan, en intransitiva, waarnaast dergelijke reeksen niet aanwezig zijn. De vervoegde vormen etc. zijn bepaalde verschijningsvormen van transitieve werkwoorden. De *di*-vormen hebben een syntaktische eigenaardigheid: ze kunnen vergezeld worden door een uitdrukking van de agens, al of niet voorafgegaan door *oleh*¹⁾. Ze gedragen zich dus syntaktisch anders dan *ku*-vormen etc. en *mě*-vormen.

Terloops mag worden opgemerkt, dat in andere IN. talen andere scheidingslijnen kunnen lopen. In het Baré'e is een deel der *ma*-vormen (*ma*-II van Adriani) intransitief, evenals *me*-, *pe*-, *mo*-, *po*-vormen e.a., een ander deel van de *ma*-vormen (*ma*-I van Adriani), de vervoegde vormen e.a. transitief.

Komen we thans tot dat element van de zin waarover iets gezegd wordt, het subject. Er is in het Maleis een groep lexikale entiteiten, grondwoorden, maar daarnaast ook andere, die zich met pronominale suffixen laten verbinden (*bapa-nya*), die door *itu*, *ini* kunnen worden gevolgd en bepaald (*saudagar itu*) en, speciaal in het klassieke Maleis, op zichzelf niet telbaar zijn, doch met hulpelwoorden geteld worden: *sěekor kuda*²⁾. Deze woorden kunnen als head optreden, ze treden niet attributief op, attributief in de zin waarin Engelse boeken deze term plegen te gebruiken: adjunct, adherent: adjectief employé en fonction d'épithète³⁾ (als *mooi* in: *een mooi huis*). Ze kunnen, als subject, en als object van de zin fungeren. Ze worden, evenals de zelfstandige pronomina, door *bukan* ontkend: *běndahara itu datañ bukan waktunya*; *bukanlah aku ini raja 'alam*; *saya bukan guru*, terwijl een niet-substantief in het algemeen door *tidak*, *tiada* genegeerd wordt: *rumah itu tidak běsar*, ... *dijual*; al zijn hiermee de functies van *bukan* niet uitgeput⁴⁾. Deze woorden, die we substantief kunnen noemen, laten zich zelf in het algemeen wel attributief bepalen (*rumah tingi*). Ze kunnen — waarover beneden nader — een praepositie voor zich krijgen. Er is geen reden om die substantiva die door hun betekenis het kenmerk der telbaarheid missen en geen verdubbelde vorm toelaten, van deze groep uit te sluiten; *kěsopanan* „ingetogenheid”, *loba* „inhaligheid”. Zou men dit doen, dan moeten ook maat-

¹⁾ *Oleh* kan ook bij grondwoordelijke verba e.a. optreden.

²⁾ Over dit laatste mijn opmerkingen: Het Maleise nomen en de numerus-kategorie, Bijdragen 98, p. 371 vlgg.

³⁾ Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, 1933, p. 38.

⁴⁾ Men denke bv. aan het corrigerende *bukan* voor adjectief na een vraag van tegengestelde strekking.

woorden als *jěnkai*, *rupiah*, *jurus*, die zonder meer met telwoorden verbonden worden, in het klassieke Maleis als afzonderlijke groep gelden.

In allerlei talen vormen de eigennamen een eigen categorie, al brengt de traditionele taalbeschouwing ze onder één hoofd. In IdG. talen bv. treedt de vocatief praktisch alleen bij eigennamen ¹⁾ op; ze hebben, in het normale geval, geen pluralis; ze hebben in het Nederlands, van enkele oude wendingen bij substantiva afgezien, bij uitsluiting, een genitief (*Jans vader*). Maar dit laatste geldt eigenlijk niet van alle eigennamen; bij namen van bergen en rivieren ken ik geen genitief. In het Maleis zijn alle eigennamen gekenmerkt doordat ze niet telbaar zijn, niet verdubbeld worden en zich niet met pronominaffen laten verbinden; de persoonsnamen vormen echter een afzonderlijke groep: ze dulden, als regel, bepaalde pronomina niet voor zich: *kěpada* leidt de persoon in naar wie een subject zich beweegt etc.: *pěrgi kěpada tuan putěri*, niet *kě*, en zo *dari**pada* en niet *dari*. Daarbij kunnen ze door een zg. persoonswijzer of persoonlijk lidwoord ²⁾ geïntroduceerd worden: *si Ali*, *sañ Boma*, al kan *si*, dat karakteriseert of releveert, ook treden voor bepaalde substantiva (als in *si pěncuri* „d(i)e dief”), die bepaalde personen aanduiden ³⁾; men vergelijk daarbij overeenkomstige verschijnselen in andere IN. talen: in het Bimanees ⁴⁾ „worden eigennamen van personen aangeduid door *la* . . .”, dat ook „woorden die niet als naam gebruikelijk zijn en zelfs gehele uitdrukkingen tot eigennamen” maken kan, zoals Jonker het uitdrukt. Andere Maleise eigennamen hebben, anders dan de persoonsnamen, vaak classificatoren bij zich: *suñai Jambi*, *něgěri Bělanda* etc.; ze naderen daarmee die substantiva die door een genusuitdrukken classificator voorafgegaan worden: type *bunai mělor*.

Wat dit laatstgenoemde voorbeeld aangaat, men kan dit als samenkoppeling van een geijkt type beschouwen en in zijn geheel als substantief classificeren. Dit brengt ons op de zg. hulptelwoorden: *ekor* in *anjin tiga ekor*. In dergelijke verbindingen missen *ekor* en de andere numeratieven of classificatoren mogelijkheden die ze, op zich zelf gebruikt — *ekor* als „staart”, *atap* als „dak”, *oran* als „mens” —

¹⁾ Afgezien van sommige die in hun betekenis tot eigennamen naderen: *vader*, *zus*, *kind*, *vriend* etc.

²⁾ Zie Bijdragen, dl. 102, p. 510 vlgg.

³⁾ Enige details bv. bij R. J. Wilkinson, *A Malay-English Dictionary*, II (1932), p. 466.

⁴⁾ J. C. G. Jonker, *Bimaneesche Spraakkunst*, § 190.

bezitten. M.a.w. als „staart” is *ekor* substantief, als hulptelwoord gedraagt het zich afwijkend. Het is bv. in het klassiek Maleis zonder meer met een telwoord te verbinden, duldt geen poss. pron. suffix. Maar met een telwoord verbonden vormt het geen volledig ‘begrip’ zonder dat er nog een getelde grootheid bij genoemd wordt. Kan men zeggen: in *anjin tiga ekor* is *ekor* gehypostaseerd tot classificator? Ja, m.i., wanneer er een klasse van woorden zou zijn die als regel niets dan classificatoren zijn. Is dit niet het geval, dan zou men door deze woorden in hun functie van classificator tot een afzonderlijke woordsoortkategorie te verzamelen, hen tweemaal indelen. Hetgeen onmogelijk is, omdat we ons ten doel stellen het lexikologische materiaal van een taal, indien mogelijk, in categorieën in te delen. Voor het Maleis zegt men m.i. het beste dat *ekor* etc., die, niet als classificator gebezigd, substantiva aanduiden, in hun functie als classificator als substantieven in bijzonder gebruik dienen te worden beschouwd.

Genoemde substantiva kunnen zich dus in het algemeen door andere woorden attributief laten bepalen — bijzondere gevallen verdienen nauwkeurig onderzoek. Ze staan dan vóór hun attribuut: *orañ muda*; *rumah bĕsar*; *bĕgitu pula kabar² nĕgĕri kita ini dijual kĕnĕgĕri luar*; *adapun pĕrusahaan kantor sĕmacam itu*; *sĕtĕlah D. mĕndĕñar kata K. dĕmikian itu*. Het woord dat een substantief attributief bepaalt en in constructies als deze laatste onmiddellijk op het substantief volgt noemen we, wanneer het niet valt onder de hierna te noemen categorie *itu* etc., een adjectief. De woordvolgorde is hier het belangrijke syntaktische criterium. Semantisch beschouwd drukken de boven aangehaalde adjectieven een kwaliteit uit¹⁾. Dat in praedicatieve constructies de volgorde verschillend is (*gila orañ itu*) mag ons niet beletten de attributieve verbinding, waaraan we ook verder belangrijke criteria kunnen ontleen, ten grondslag te leggen, juist omdat ze distinctieve kenmerken aan de hand doet. Adj. kunnen in verschillende positie ook een werkwoord bepalen: *tĕrban laju*; *ia sĕgĕra mĕnambil*...

Een aantal adjectieven is, voorzover mij bekend althans, geheel gereserveerd voor ‘adjectivisch’ gebruik. Ze treden niet op als ‘head’-woord. Een compositum of ‘phrase’ van het type *sakit hati* ‘ergernis’ is eventueel in zijn geheel ‘head’. Moet de ‘uitgedrukte’ idee substantivisch onder woorden gebracht worden, dan moet men naar afleidingen, ‘samenstelling’ (*masa tua* ‘ouderdom’ naast *tua* ‘oud’)

¹⁾ De Groot spreekt van „non-numerical objective accident words” (p. 468).

etc. grijpen. Zo heeft men mogelijkheid van transpositie, en doet bv. de affix-combinatie *kě-an* dienst als transpositeur (*murah : kěmurahan*). Meermalen mag echter de adjectivische functie overheersen zonder dat een substantivische uitgesloten of zelfs maar zeldzaam is, iets wat uiteraard woord voor woord vastgesteld moet worden. In het laatste geval kan men, als men wil, van hypostase spreken: *děnan* en *-nya* bepalen de substantivische functie van *mudah*). Ook andersom kan een substantief met hypostase adjectivisch fungeren: wanneer men bv. de uitdrukking *rumah raksasa itu* vindt zo dat niet een „huis van reuzen” maar een „reusachtig huis” bedoeld is. Vergelijk ook gevallen als *baginda itu . . . sanāt ‘adil lagi pěmurah*¹⁾ (Indera Bangsawan 3) naast *děnan ‘adil dan murah* (S.M. 74). Men vergelijkte gevallen als fr. *Jean est très artiste* (als *Jean est très habile*), waarin het praedicatief gebezigde subst. tot adj. is gehypostaseerd (*très artiste* en niet *grand artiste*). Door veelvuldige hypostasering kan een woord in de loop der ontwikkeling tot een andere woordklasse overgaan. Dit mag op het eerste gezicht vreemd lijken, het is het geenszins, ook niet in IdG. talen, waar oorspronkelijk subst. en adj. niet zo duidelijk van elkaar afgescheiden waren als de geijkte schoolleer pleegt te suggereren, en waar bovendien in de loop der ontwikkeling telkens overgangen plaats hebben. Bijzonder illustratief is hier het Engels, waar praedicatief, attributief en appositioneel gebruik (woordpositie) de overgang van subst. in adj. begunstigt. Daarbij treden lang niet steeds alle kenmerken van een volledig adjectief op. Een toegevoegd adverbium maakt echter het adjectivische karakter van *master* duidelijk in *he is fully master of the subject*²⁾. In het Nieuw-Engels zijn bv. *commonplace* (*I am so commonplace that I should not be understood by you*), *middle-class* (*the middle-class mind*) e.a. zo gewoon in attributieve positie, dat ze soms, als in het geciteerde voorbeeld van *commonplace*, volledig adj. zijn — men vergelijkte ook gevallen als *there was a purely family gathering*³⁾. Een woord als *cheap* heeft al lang zijn oorspronkelijk karakter van subst. (Oud-Eng. *cēāp*, n. „prijs, ‘bargain’”, in het M.-Eng. *biggen gōd chēp* “to buy at a good price”, i.e. “to buy something cheap”) verloren. In het Latijn bestaan welbekende

1) Zie ook beneden, p. 300.

2) Zie H. Poutsma, *A Grammar of Late Modern English*, II The Parts of Speech, Groningen 1914, p. 25.

3) Zie M. Deutschbein, *System der neuenglischen Syntax*, Cöthen 1917, p. 211.

voorbeelden als *homo frugi est* „de mens strekt tot nut” > „de mens is spaarzaam en degelijk”.

Men zal nu op de z.g. grondwoordelijke werkwoorden van het Maleis willen wijzen: *pěrgi*, *naik*, *makan*¹⁾, *main* en zich afvragen of deze niet geheel op een lijn staan met *muda*, *mudah* etc. Deze zg. grondwoordelijke werkwoorden zijn weliswaar een vrij beperkte groep, maar ze worden over het algemeen veel gebruikt. Sommige als *makan*, *minum* zijn transitief en hebben daarin een kenmerk dat hen van *muda*, *mudah* onderscheidt: van *minum* kan een object afhangen dat in de zin terstond volgt: *si Ali minum tèh*, van *muda* niet. Andere kunnen onmiddellijk na zich een richtingsaanduidend woordje als *kě* „naar”, *di* „te” krijgen: *ěnkau datañ di Surabaya*, *tuan pěrgi kěkota*; ook dit in tegenstelling met *muda* etc. De grondw. wwd. kunnen voorts als uitdrukking van een gebod fungeren: *pěrgi!* En zo als head optreden. In andere IN. talen liggen hier eveneens merkwaardige punten van verschil. In het Toba Bataks kenmerkt het adjectief zich, in tegenstelling tot het grondw. wwd., door een variabele toon en door de constructie met *na*²⁾: *bian na bólon* „een grote hond”; *bolón do bian on* „deze hond is groot”. Daarbij komt, dat èn het type *minum* èn het intransitieve type tegenover *muda*, *sakit* etc., die we adjectieven noemden, in gewone taal de mogelijkheid missen verbindingen aan te gaan met woorden en affixen, die een graad aanduiden. Men kan zeggen: *daripada sěgala rumah itulah yañ těrěsər*; *orañ itu ialah yañ těrěbih sakit*; *sěpohon randu amat tiñgi*; *ia těrəlu gagah běrani*; *těrəlu sěkali permai rupanya*; *si A kaya daripada si B*; *yañ sěkaya-kayanya* etc. etc. Men kan echter in deze zinnen en woordgroepen de woorden die we adjectief genoemd hebben niet vervangen door ‘grondwoordelijke’ werkwoorden (tenzij natuurlijk in bijzondere gevallen, wanneer de spreker een bijzonder effect wil bereiken etc., in incidentele hypostasering). De adj. laten verbindingen en afleidingen toe die equivalent zijn met de trappen van vergelijking etc. der IdG. talen, de werkwoorden niet. De laatsten laten zich, evenals *mě-* vormen enz., verbinden met een object of met woordjes uit de groep *kě*, *di* etc. Een belangrijk criterium der werkwoorden is ook, dat zij de zg. hulppraedicaatswoorden, waarover beneden nog sprake zal zijn (beter gezegd wijzers als *boleh* etc.), bij zich kunnen nemen; de adj. doen dit in de regel niet. Mij dunkt, reden genoeg om beide groepen te onder-

¹⁾ Taalgeschiedenis blijve hier buiten beschouwing.

²⁾ Vergelijk J. H. Meerwaldt, Handleiding tot de beoefening der Bataksche taal, 1904, p. 70 vlg.

scheiden. Nu kan men wel opmerken, dat de mogelijkheid van verbinding met graadaanduidende woorden bij *kaya* etc. en de afwezigheid daarvan bij de werkwoorden voortvloeit uit de aard van de betekenissen door de vertegenwoordigers van beide groepen uitgedrukt: sommige laten gradatie toe, andere niet. Evenals men opmerken kan, dat er verband is tussen de betekenis van Eng. *thin* en zijn adjectivische woordsoort enerzijds en tussen *blood* en zijn substantivische woordsoort anderzijds. De syntaktische verschillen bestaan echter, al zijn ze in de ene taal kleiner dan in de andere. De opmerking herinnert ons er echter aan, dat de factor betekenis zich telkens en telkens weer manifesteert¹⁾.

Dat menig woord zowel substantivisch als adjectivisch kan optreden is niets bijzonders: ook andere talen — men denke aan het Engels: *good, cold, blue* etc. etc. — kennen dat verschijnsel: het Maleis heeft welbekende gevallen als *përigi yan dalam* naast *tiada tērduga dalamnya* etc. Bij de afgeleide woorden doet zich echter de vraag voor hoe hier de woordvormingskategorieën zich tot die der woordklassen verhouden. Laten ze zich — we bespraken de vraag reeds — er onder subsumeren, zodat men bv. van bepaalde klassen van derivata kan zeggen, dat ze altijd substantief zijn of doorkruisen beide classificaties elkaar?

Bedenken we eerst, dat ook in de IdG. talen waar de formele criteria zich vaak zo sterk opdringen, zich gevallen voordoen waarin een bepaalde woordvormingskategorie zich niet volledig tot een bepaalde woordsoort laat rekenen. Bij de nomina agentis is van ouds substantivische zowel als adjectivische functie gewoon. Terecht zegt Wackernagel²⁾, dat we hier „vielleicht nicht einmal von Verschiebung (vom Substantiv zum Adjektiv) sprechen dürfen, weil da von jeher beide Funktionen vorkamen”. De zg. nomina agentis treden in Grieks en Latijn deels substantivisch, deels adjectivisch op. „Ein Wort wie *λειτουργός* „Stein bearbeitend” ist bei demselben Thukydides sowohl Bezeichnung des Arbeiters, als adjektivischer Zusatz zu *σάδηριον* („ijzeren werktuig”)”. Of het Gr. *φορός* primair „drager” of „dragend” betekent valt niet te zeggen. In het Sanskrit heeft men tal van voorbeelden: *kathaka-* betekent zowel „verteller” als „vertellend”, in adjectivische functie kan bij deze woorden op *-aka-* verbale rectie optreden, dwz. ze kunnen een afhankelijke objectsaccusatief bij zich

¹⁾ Men merke op welk een plaats de betekenis in het aangehaalde artikel van De Groot inneemt.

²⁾ J. Wackernagel, *Vorlesungen über Syntax*, II, Basel 1928, p. 53.

hebben; denk voorts aan *gāyana*- „zanger”, maar *cetana*- „waarnemend, bewust”, enz. In het Latijn betekent *tiro* „recruit”, maar in *tirones milites* en in *exercitus tiro* is het adjectief. Zeer duidelijk en door Wackernagel en anderen met vele voorbeelden geïllustreerd laat zich dit verschijnsel waarnemen bij de nomina agentis bij uitstek, de klasse in het Latijn gevormd met *-tor-*. *Victor* is niet alleen „overwinnaar”, maar men vindt ook *exercitus victor*, en ook *equus bellator* „strijdros”, ook bij niet-bezielde en niet-levende zaken als subst.: *altiores suci* „voedende sappen”. Sommige geleerden hechten er aan hier van quasi-adjectiva te spreken die door ‘Gliederungsverschiebung’ uit oorspronkelijke apposities ontstaan zijn ¹⁾, een feit is, dat Cicero het woord *corruptrix* na een adverbium volkomen als adjectief bezigt: *in tam corruptrice provincia*. In het latere Latijn neemt het adjectivische gebruik van deze *-tor*-woorden toe, speciaal in populaire (volks-tümliche) teksten en in het Portug. bv. vormt de categorie (als *-ador*: *abrigador* „beschermend”) volkomen adjectivische woorden.

We halen dit alles op, omdat, gelijk bekend, de Maleise *pě*-vorm, die „agens-aanduiders bij uitnemendheid” is, eveneens, zoals Emeis ²⁾ het uitdrukt, „als bepaling van een ander zelfstandig naamwoord” optreedt: in *siapa pěnarani kitab ini* is het zuiver subst., in *obat pěnidur* „slaapmiddel”, *kapal pěnanakut* „transportschip” etc. vinden we pendanten van *equus bellator*. In *pisau pěmotohi roti* heeft de *pě*-vorm een object bij zich ³⁾. Een vergelijking met verwante talen zou op dit punt interessante bijzonderheden aan het licht brengen — het Bataks vertoont bv. reeds merkwaardige verschillen met het Maleis —, doch een historisch-vergelijkend onderzoek zou ons hier te ver voeren en bovendien overbodig zijn: in het huidige Maleis liggen de feiten zoals gezegd. Als zuiver adjectief moet een *pě*-vorm in een woordgroep van het type *obat pěnidur* worden beschouwd zodra het de andere characteristic van een adj. (toevoeging van *amat*, *těrlěbih* etc.) aanneemt. Menigmaal is het substantivisch karakter van zo’n *pě*-vorm duidelijk, bv. wanneer hij op één lijn staat met een onmiskenbaar substantief: *daripada gaji ... ia mēnyěrahkan sětěnah kětānan S. pěnutup bēlanja tumpānan, uani sěkolah dan pěncuci pakaian adiknya*.

Ook van diachronisch gezichtspunt laat zich een en ander opmerken.

¹⁾ J. B. Hofmann, in Stolz-Schmalz, Lateinische Grammatik⁵, München 1928, p. 458. Aardig is, dat J. van Wageningen, Latijnsch Woordenboek² 1914, onder *bellator* spreekt van adj., onder *victor* van appositie.

²⁾ M. G. Emeis, Inleiding tot de Bahasa Indonésia², 1948, p. 142.

³⁾ Zie ook gevallen als aangehaald door Emeis, o.c., p. 143.

Zoals bekend heeft het Maleis geen adjectivische afleidingen van stofnamen (trouwens, heeft het Nederlands ze van *ijs*, *melk*?): *cin-cin ėmas* „gouden ring”, *pagar batu* etc. In een uitdrukking als *bĕrsuji ėmas diragam* „bestikt met geborduurd goud” wordt *ėmas* door *diragam* bepaald: kenmerk van een substantief. In modern Maleis fungeert zo’n stoffaanduidend woord, ongetwijfeld onder Nederlandse invloed, als adjectief: *kĕreta api datan mĕndĕru² diatas rel bĕsinya* (vgl. thans *rumah bĕsarnya* tegenover klassiek *rumahnya yan bĕsar*).

Komen we thans tot de *bĕr*-vormen. Gelijk bekend, komen deze in verschillende functie voor. Enige voorbeelden: *maka sĕkalianpun tĕrkĕcut ... dan takut mĕlihat gajahnya itu, disankanya bukit bĕr-jalan* (attribuut; Sang Boma, p. 136 V.L.)¹); *sĕtĕlah dilihat oleh sĕoran hulubalan raksasa yan amat gagah bĕrani dĕnan saktinya bĕr-nama S.P.G. ...* (attributieve of appositionele bepaling); *maka ba-gindapun bĕranĕkatlah dari sana* (praedicaatswoord; Sej. Mel.); *ia bĕranak sĕoran pĕrĕmpuan* (idem)²); *maka bĕrpalinlah ia mĕnhadap kĕpada raja I.* (idem); *maka oran itupun pĕrgilah bĕrtanya pada oran pilau itu* („gaan (om te) vragen”)³). Een *bĕr*-vorm kan een gebod uitdrukken: *bĕrjalan!* Daarmee is nog niet alles gezegd. Vele *bĕr*-vormen zijn intransitief: *bĕrlĕnkap*, *bĕrĕnan* etc.; vaak evenwel volgt terstond een woordje van de groep *kĕ*, *di* etc.; *maka lĕbu dulipun bĕrbankitlah kĕudara*. Frequent zijn *bĕr*-vormen in reciproque zin⁴) gevolgd door *dĕnan*: *bĕrsambutan dĕnan*. Er is echter ook menig voorbeeld van zg. transitieve *bĕr*-vormen met onbepaald object, het vaak aangehaalde type *ia bĕrjual kuda* „hij verkoopt paarden” (in het algemeen, als beroep), en ook een bepaald object laat zich vinden: *L. itupun mandi pada kolam bĕrsuci tubuhnya* (H.T.)⁵). Onder de indruk van de omstandigheid, dat op ons een *bĕr*-vorm soms een verbale functie lijkt te hebben (*lalu bĕrpĕranlah kĕdua pihak ra^oyat*), dan weer die van een kwalificerend adjectief: *baju saya bĕrdarah; bukit bĕrjalan*, hebben verscheiden auteurs zich, gelijk bekend, uit de

¹) Bijzondere gevallen, waaraan men in de leer van de ‘phrases’ (‘woord-groepen’ als men deze term als vertaling voor het Engelse begrip gebruiken wil) en ‘composita’ alle aandacht besteden moet, laten we hier achterwege: *gĕndĕran* of *gĕndan bĕranĕkat* naast *g. kĕmbali*, *g. pĕran*, *g. pĕrhĕntian* etc.

²) Voorts *bĕr*- ‘voor een woordgroep’: *binatan itu bĕrkaki ĕmpat*.

³) Over deze constructietypen M. G. Emeis, *Vorm en functie in klassiek en modern Maleisch*, Diss. Utrecht 1945, p. 4 vlgg.

⁴) Uitvoerig bij R. Roolvink, *De voorzetsels in klassiek en modern Maleis*, Diss. Utrecht 1948, p. 52 vlgg.; 174 vlgg.

⁵) Voorts nog trans. *bĕr*-kan vormen: *bĕrnantikan adinda tuan ini* (HT. 135).

moeilijkheid trachten te redden door van deelwoorden te spreken. Tegen het gebruik van deze term, die men ook bij auteurs van werken over andere IN. talen vindt, kan men m.i. bezwaar maken¹⁾: noch in de oorspronkelijke door de Grieken aan de term *μετοχή* gehechte zin, noch in de technische zin der huidige Indogermanistiek zijn deze IN. vormen deelwoorden. Bovendien is bv. een Engels deelwoord al iets anders dan een Nederlands. Weet men zich van al deze onjuiste associaties los te maken, dan mag men mijnentwege de term om praktische redenen in het Maleis bezigen als verzamelnaam voor alle zg. niet-vervoegde verbale vormen²⁾. Maar waarom dan niet die negatieve term? Wat betreft de verschillende indruk die *bĕrdarah*, vaak geïnterpreteerd als „zijn met bloed”, *bĕrnama* „genaamd zijn, een naam hebben”, *bĕraŋkat* „vertrekken” maken — hoeden we er ons voor zelf uit te maken wat in het Maleis een proces is (indachtig aan *rood zijn* = lat. *rubĕre*) en wat niet. Zodra een attributieve *bĕr*-vorm ook de andere kenmerken van een Maleis adjectief heeft (dus zodra bv. *tĕrlalu*, *lĕbih* etc. erbij optreden), kunnen we gerust van een adjectief spreken. Vgl. ook wendingen als S.B. 142 *D. mĕlihat muka S.P. amat bĕrsĕri*²⁾; H.T. 216 *sĕpĕrti oraŋ bĕrarak lakunya*. Een praedicatieve, een die het praedicaatswoord is en kenmerken van een verbum heeft, kan men een verbum noemen. Of wel men kan zeggen, dat de *bĕr*-vorm in dat geval verbaal fungeert. Kan syntaktische vervangbaarheid hier een vingerwijzing geven?: *maka R.S.P. pun bĕrdĕbar*²⁾ *hatinya* (Sang Boma); *sĕrta bĕrnyala*²⁾ *bĕrkilat*²⁾ *rupanya* beantwoorden in constructie geheel aan *maka iapun tĕrlalu sukacita hatinya*, waar *sukacita* adjectief is; maar daarnaast *bĕlum sampai bilaannya* (S.B. 141).

In een zin als ... *Amerika, nĕgĕri yaŋ bĕsar dan luas itu, nĕgĕri yaŋ bĕrgunuŋ tiŋgi*²⁾, *bĕrlĕmbah dalam*²⁾... (Hk. 32³⁾) staan de *bĕr*-vormen syntaktisch geheel op één lijn met de adjectieven *bĕsar* en *luas*. In andere gevallen wijzen o.a. *kĕ*, *dari* etc. op verbale functie: ... *si musafir yaŋ bĕrpĕsiar dari suatu bahagian nĕgĕri kĕbahagian yaŋ lain* (Hk. 33). Evenzo een object⁴⁾: *bĕroleh kĕbĕsaran*; *bĕlajar elmu bumi* (natuurlijk ook *bĕrhĕntikan lĕlah kuda*). Feitelijk afwezigheid van *kĕ* etc. mag ons er niet van weerhouden van verbale functie

¹⁾ Zie mijn uiteenzetting in Een onbevredigend behandeld punt in de Maleise grammatika, Bijdr. 97, p. 522 vlgg.

²⁾ Zo bv. C. Spat, Maleische taal⁴, 1920, § 171 vlgg.

³⁾ Hk. = C. Hooykaas, Modern Maleisch zakelijk proza.

⁴⁾ Ondanks Gerth van Wijk, Spraakleer³, § 196.

te spreken. Verkeert men in een bepaald geval in het onzekere, dan late men de vraag naar de woordsoort onbeantwoord¹⁾, evenals m.i. bij dubia van grondwoordelijke en andere formele woordklassen aanbelevenswaardig is. Substantivisch fungeert een *běr*-vorm in *didalam bėrkata*² *itu* (Hang Toeah V.L. 215). Op wendingen als *duduk bėr-sama*² „bijeen zitten”; *bėrsama*² *bėrjalan* komen we beneden terug.

De aandacht verdienen ook de *těr*-vormen. Kunnen deze diachronisch m.i. bevredigend uit een grondfunctie van *těr*- verklaard worden²⁾, van synchronisch gezichtspunt lijkt het mij onmogelijk ze steeds met feilloze zekerheid naar woordsoort te definiëren. Vast staat in de eerste plaats, dat er *těr*-vormen zijn, die gewoonlijk onder de zg. adverbia thuis behoren. Verder zijn er veel gevallen van ‘verbale’ functie. Bv. S.B. 102 *jika dapat buna, niscaya tanah tėrguris oleh duri itu*, waar de agensaanduiders *oleh* optreedt (vgl. 114 *kalau*² *ia kėna tėrbunuh oleh kami ini*); men bedenke hierbij, dat een eventief woord of eventieve vorm (een die uitdrukt dat het subject of een substantie iets overkomt, door iets getroffen is, met iets behept is etc.) zeer wel van een aanduiding van een aanleiding of oorzaak (door wiens directe of indirecte toedoen dat zo is) vergezeld kan zijn, zonder dat men deze een agens en de vorm passief kan noemen³⁾. Voorts (Pel. Djen., V.L.) *dapat tėrtolak bala hamba daripada harimau itu*; (Alisjahbana, Laj. Terk.) *hari Minggu ... akan tėrlańsun rapat ‘umumnya*, waar de wijzers *dapat* en *akan*⁴⁾ optreden. In andere gevallen verschijnt een *těr*-vorm vaak in adjectivische functie: iedere gedachte aan een agens is afwezig in (Sedj. Mel.) *sėpėrti perak yań tėrupam*⁵⁾; (H.T.) ... *datań bėrlari*² *dėnan kėris tėrhunus*; zeer duidelijk S.B. 106 *dayań*² *yań tėrtua daripada ...*; vgl. een *di*-vorm in adject. functie als *bėsi dituań* „gegoten ijzer”. Gesubstantiveerde gevallen, althans subst. functie, vinden we in uitdrukkingen als *dėnan tėrgopoh*² en een ‘kras’ geval⁶⁾ als *lampu gantuń ditėnah*² ... *sama bėrsih dan tėrpėliharanya dėnan sėkalian barań lain*², beide uit modern Maleis van A. Moeis. Meermalen kan men deze vorm zien optreden

¹⁾ In het bovenstaande zijn niet alle syntaktische posities van de *běr*-vormen besproken.

²⁾ Zie mijn opstel: Een onbevredigend behandeld punt in de Maleise grammatika, Bijdragen, 97, p. 515 vlg.

³⁾ Zie mijn boek The Sanskrit Passive (Brill, Leiden) voor nadere bijzonderheden. Vgl. mal. *pėnuh sėsaklah padań oleh manusia*.

⁴⁾ Waarover beneden, p. 313 vlgg.

⁵⁾ Over *yań* beneden, p. 310.

⁶⁾ Zie Emeis, Vorm en functie, p. 115.

bij een verbale vorm: (Si Miskin) *iapun tērsēdu² mēnanis*; S.B. 95 *ia tērkēcut banun*; 103 *D.J. pun tērkēcut mēndēnar suara*, of bij een praedicatief adj.: S.B. 106 *dayan² itupun ramailah tērtawa²*. Dat wij geneigd zijn te interpreteren „weende snikkend”, „stond verschrikt op”, „schrok toen ze hoorde”, „lachten vrolijk”, mag natuurlijk geen maatstaf zijn. Andere wendingen kunnen soms een vingerwijzing geven: S.B. 105 *R.S.P. pun tiada tērtahani lagi hatinya mēlihat kēlakuan...* (*mēlihat* ‘appositioneel’): cf. boven S.B. 103; *hēran tērcēnan*: tweelingformule. Maar, al blijft de mogelijkheid van oorspronkelijk asyndeton van twee op één lijn staande praedicaatswoorden open — diachronische kwestie, die we hier kunnen laten rusten —, men zal *ia tērkēcut banun* niet als een dergelijk asyndeton mogen verklaren op grond van gevallen als B.S. 104 *D.D. tērkēcut, lalu ia bērpalin*. Het woord *tērkēcut* kan ook „plotseling” betekenen, en staat op de plaats waar bepaalde ‘bijwoorden’ plegen te staan: *raja² itu bēlum kēmbali*: het maakt dus de indruk ‘adverbiaal’ te fungeren. Anders staat het met S.B. 186... *lalu jatuh tērjērumus*.

In dit verband zou men bepaalde formaties in verwante talen eveneens aan een onderzoek kunnen onderwerpen: de door Van der Tuuk¹⁾ ten onrechte ‘nominale werkwoorden’ genoemde tob. *-on* vormen bv. (*miseon* „een lelijke snor hebben, er bar uitzien”; *panogonogon* „korzelig van aard (zijn)”), de daarmee corresponderende Javaanse vormen etc.

In het klassiek Maleis is *jadi* praktisch het enige woord, dat aan onze koppelwerkwoorden herinnert: *dēnan pērniagaan itu ia jadi* (*mēn-jadi*) *kaya*. In *naik raja* etc. heeft *naik* een bijzonder gebruik. Trouwens ook *jadi* heeft als „geboren worden; ontstaan” een andere functie, waaruit die als ‘koppelwerkwoord’ begrepen kan worden.

Het zou voor de leer der woordsoorten in het Maleis en andere IN. talen stellig zijn nut hebben de transpositiemogelijkheden na te gaan. Niets is gewoner dan dat een grondwoord, dat we vaak in adjectivische functie aantreffen of dat zelfs usueel adjectief is, bv. door achtervoeging van het pronominaal suffix in possessieve betekenis substantivische functie aanneemt: *kain itu buruk*: *buruknya kain itu...* Men zou een onderzoek kunnen instellen naar de frequentie waarin deze mogelijkheid gerealiseerd wordt — bij ieder woord afzonderlijk uiteraard — en vaststellen welke grondwoorden in de praktijk het poss. pron. suffix nooit of zo goed als nooit aannemen

¹⁾ Van der Tuuk, Tobasche Spraakkunst, § 134.

en verder nagaan of zou blijken, dat de grondwoorden waaraan we om andere redenen met de minste aarzeling een verbaal karakter kunnen toekennen als geheel minder vaak *-nya* etc. aannemen dan de adjectivische (bedoeld zijn dus gevallen als *datahnya itu tiada diketahu oleh D.J.*; *terlalu banyak matinya*, S.B. 103 en 114).

Ook andere transpositiemogelijkheden verdienen de aandacht. De adjectivische grondwoorden, bv., laten zich transponeren in substantiva met *kě--an*: *kě--an* bij uitnemendheid de formatie om de eigenschap in de gedaante van een substantief uit te drukken¹⁾: *kain itu buruk* „die doek is versleten”: *kěburukan kain itu* „het versleten-zijn, de haveloosheid van de kain”. Zo vindt men *kěpandaian* „bedrevenheid”; *kěmurahan* „mildheid”; *kětingian* „verhevenheid” en andere. Maar men vindt ook *kědatanan* „de komst, het komen” bij het verbaal fungerende *datah*; *kěpindahan* „verhuizing” bij het eveneens verbaal fungerende *pindah*. Ofschoon deze transpositiemogelijkheid dus geen criterium vormt dat de boven besproken criteria voor het beantwoorden van de vraag: wanneer verbaal, wanneer adjectivisch? dekt, zou een volledig overzicht van wat in de praktijk in verschillende fasen der taal voorkomt interessant zijn.

Ook de *pě*-woorden zijn uit een oogpunt van transpositie van interesse en wel voor de vraag naar de grens tussen enerzijds substantivisch, anderzijds adjectivisch en verbaal fungerende grondwoorden. *pě*-, waarover boven al sprake was, vormt, leren de grammatika's, nomina agentis en nomina instrumenti naast *mě*-vormen (*pěnirim* = *yan mẽnirim*), soms naast *běr*-vormen; er zijn er echter ook die op adjectiva gebouwd zijn: *si pěndinin* „de koukleum”. Ook *pěnyakit* „de ziekte” bij *sakit*. Derivaten van substantiva zijn echter zeldzaam: *mula² orañ asin itu datah sěbagai pělaut²⁾*. De historisch-vergelijkende grammatika moet, zo mogelijk, trachten hier licht te verschaffen.

Komen we thans tot die groepen van woorden die de grammatika's plegen samen te vatten onder de term pronomina, dan vinden we bij de zg. personalia weer eens een formeel kenmerk. Naast *ia datah* immers, waarin *ia* zelfstandig is en subject, staat *bapa-nya*, naast *aku*: *-ku*, naast *enkan*: *-mu*. Naast: *saya datah*; *hamba datah*, maar ook *bapa saya*; *hati patik*. Er bestaat bovendien nog een gepraefigeerde reeks met subjectsfunctie: *kau-katakan* naast *kami katakan*, *patik katakan*. Bij *ia* (3e pers.) bestaat zelfs een objectsvorm (*dia*), die

¹⁾ Emeis, Inleiding (zie boven)², p. 147.

²⁾ Geciteerd door Emeis, Inl.², p. 144.

intussen ook veelvuldig andere functies heeft (relief etc.). Deze pronomina kennen dus subjectieve functie in nominale zinnen en in verbale zinnen met niet-vervoegde werkwoorden; daarnaast hebben ze possessieve functie, waarbij ten dele andere vormen optreden; tenslotte vindt men ze als subject in andere dan de genoemde verbale zinnen met ten dele bijzondere vormen; met name gaan ze onscheidbare verbindingen aan met de 'korte stam-reeks' van de transitieve werkwoorden: *ku-lihat*. Ze kunnen als patiens (object, complément direct) optreden en ook na praeposities. Ze kunnen niet attributief gebezigd worden en laten zich evenmin met bepaalde telwoorden verbinden. Ook laten ze geen verdubbeling of aanhechting van affixen toe. Evenmin bepaling door adj., subst., adv. etc.

De woorden *ini* en *itu*, de zg. aanwijzende voornaamwoorden, onderscheiden zich in het Maleis niet alleen door eigen betekenis en functie, maar ook door hun plaats in de zin: heeft een substantief een attributief adjectief en *ini* of *itu* bij zich, dan staan laatstgenoemde op de laatste plaats van deze groep van drie: *rumah bĕsar itu*; ook: *bawalah patik sĕkalian ini bĕrsama*². Deze rangorde *rumah bĕsar itu* correspondeert met die in Nederlands (*dat (het) grote huis*), Frans, Engels etc. Een woord als *tadi* „zoeven, onlangs” sluit zich daarbij vaak aan: *malam tadi, oraŋ bĕrjalan tadi*. Dat *ini* en *itu* ook een andere positie in de zin (in andere wendingen) kunnen innemen, kan onbesproken blijven: de mogelijkheid van genoemde positie is kenmerkend. Opmerking verdient, dat *itu* niet alleen in het 'Zeigfeld', maar ook in het 'Denkfeld' ligt: *anak itu . . . sĕpĕrti suatu cĕrmin* „(de) kinderen zijn als een spiegel”. — Het woord *diri* „zelf” is een substantief: *diriku* etc.

De groep der zg. vragende voornaamwoorden verdient afzonderlijke aandacht. *Siapa* „wie”? is een substantivisch vragend voornaamwoord: *siapakah cakap mĕnjadi nachoda?*; *rumah siapa itu?* *Mana*, dat vraagt naar afkomst, herkomst (ook naar wie of wat uit een bepaalde groep) etc., is adjectivisch: *kĕpada jalan mana baik kita ikut?* *rumah mana?* „welk huis?” *Apa* kan substantivisch (*apa dikandaŋmu?*) of adjectivisch (*anak apa itu?*) zijn. Het vragende *mĕnapa* (andere functie: *tiada mĕnapa* „het maakt niets uit”) is een werkwoordsvorm die een andere uitdrukking van een proces bepaalt: *mĕnapa polisi tidak mĕnampak oraŋ pĕniipu itu?* *Bĕrapa* „hoeveel” staat vaak op één lijn met *banyak*, en is formeel een *bĕr*-vorm. *Bĕtapa* „hoe, hoedanig” (ook wel = *sĕpĕrti*) kan adjectivisch optreden: *bĕtapa pĕrinya?* Met *apa*, dat ook voor het bepaalde woord kan staan (oorspronkelijk onge-

twijfeld emfatische positie): *apa macam?* „wat voor soort? ...”, zijn verschillende andere uitdrukkingen gevormd, zoals *apabila?* (< *apa* + *bila* „tijd”) „wanneer?” Men kan dit een vragende tijdsbepaling noemen¹⁾. Alle vragende woorden hebben uitgesproken voorkeur voor gereleveerde plaats in de zin, de attributieve uitgezonderd.

Men herinnert zich de theorie der ranks „rangen, graden” van Jespersen²⁾: “In any composite denomination of a thing or person we always find that there is one word of supreme importance (wil men: een kern) to which the others are joined as subordinates. This chief word is defined (qualified, modified) bij another word, which in its turn may be defined (qualified, modified) by a third word, etc. We are thus led to establish different ‘ranks’ of words according to their mutual relations as defined or defining”. In *erg koud water* is *water* primair, *koud*, dat *water* bepaalt, secundair, *erg*, dat *koud* bepaalt tertiair. Eventuele nadere bepalingen van *erg* zou men quartair kunnen noemen, maar ze gedragen zich geheel als *erg* (*vreselijk erg koud*): ze kennen evenmin als *erg* flexie, zijn met tertiaire woorden onderling verwisselbaar. Daarom noemt men ook deze tertiair. Een groep als de genoemde noemt Jespersen een junction, een secundair woord in een junction adjunct, een tertiair subjunct. Er kunnen twee of meer gecoördineerde adjuncten bij eenzelfde primair woord optreden: *much* (II) *good* (II) *white* (II) *wine* (I). Zo: *rumah* (I) *běsar* (II) *ini* (II). Jespersens terminologie kan voor ons enig nut hebben. In het Maleis bestaan n.l. ook bepalende woorden die vóór het bepaalde woord plegen te staan. In *pěrañ yañ amat běsar* is *p.* primair, *b.* secundair, *a.* tertiair, *amat* is subjunct, en het staat op zijn gewone plaats, vóór het adjuncte. Aan dit *amat* kan zelfs *těrlalu* voorafgaan: *gunuñ yañ těrlalu amat tingi sěkali*, maar beide zijn, voorzover mij bekend, niet van plaats verwisselbaar. *Amat* kan ook een *mě*-vorm bepalen: *Tuhan yañ amat mělihat* „God, de Alziende” (Abdoellah). Zijn plaats en zijn functie, de aanduiding van een aanwezigheid in hoge graad van het begrip uitgedrukt door het volgende, bepaalde, woord plaatsen *amat* in een tot dusver onbesproken klasse. Klasse: woordsoort of grammatikale (syntaktische) klasse? Naast *amat běsar* „zeer groot” vindt men ook *běsar amat* „al te groot”, een wending, die op het eerste gezicht de indruk maakt te zijn ontstaan door affectief-releverend gebruik van *amat* in een ‘t.o.v. de norm’³⁾

¹⁾ Over tijdsbepalingen beneden, p. 315.

²⁾ Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, ch. VII.

³⁾ Zie J. Gonda, *Stilistische studie over Atharvaveda I-VII*, p. 13.

ongewone positie. Men vindt ook *banyak amat* in de zin van „zeer veel”: v. Oph., M.L. 139 *banyak amat raja² datañ bër bicara minta dihukumkan*. Adjectivisch is *amat* I.B. 31 *těrlalu amat děrasnya²*).

Voor het bepaalde woord staat ook *těrlalu*. In *M.B. pun těr lal u marah*, dat we met Jespersen een nexus kunnen noemen, waarin *M.B.* primair (kern) is, *m.* secundair (adnex) en *t.* tertiair (subnex), staat *t.* op zijn gewone plaats. Vgl. zinnen als *S.B. 230 maka běr pėrañlah t. ramai; hiñga těr lal u banyak yañ mati*. *Těr lal u* en *amat* kunnen echter ook als secundair woord optreden: *S.B. 187 maka C.S. pun těr lal u marahnya*; v. Oph. M.L. 205.

Er is m.i. geen bezwaar tegen bovengenoemde tertiaire woorden (*těr lal u* etc.) adverbia te noemen. Vergelijk daarbij dan ook *sañat* in *S.B. 187 sakitnya yañ těr lal u* (quartair) *sañat* (tertiair) *dirasainya*; 234 *karěna ia sañat dipatuk oleh . . .* (anders I.B. 4 . . . *běrmāin kuda těr lal u amat pantas barāñ lakunya dēñan sañat pandainya*; 14 *bunda-pun těr lal u sañat maçgulnya*); *sěgěra* in zinnen als: *iapun sěgěra naik kėatas W.*; *maka s. dipěgañ oleh . . .*; *maka S.M.H. pun s. mėlomp-at . . .*; *R.S.P. pun s. mēměgañ piñgañ S.M.H.*; *sěgěralah ěñkau bunuh raksasa itu*. De plaats in de zin is echter bij deze adverbia geen betrouwbaar criterium, al hebben ze vaak uitgesproken voorkeur voor een bepaalde positie. Daar een uitvoerig onderzoek naar de plaats van deze woorden ten opzichte van de voornaamste elementen der zin nog ondernomen moet worden, moeten we ons beperken tot enkele voorbeelden, die voldoende illustreren, dat men het meeste houvast heeft aan de aanwezigheid van tertiaire functie: v. Oph., M.L. 201 *bañatlah hamba datañ*; 138 *jika hěndak bañat adinda undur . . .*; *běnar* achter het bepaalde woord: 198 *sěnañ bėnarlah hati hamba*; 203 *lalim bėnar raja itu*; Hooykaas M.M.Z.P., p. 21 *surat . . . tiada digěmari bėnar oleh . . .*; *ia těr us jua běr jalan*. Zwaardere adverbia, affectief-intensieve verdubbelingen zoeken vaak de laatste plaats: *S.B. 184 marilah ěñkau běr pěgañ dibėlakanku ini tēguh²*; 228 *sěgala ra*yat . . . undurlah pěr lahan²*; *ia běr jalan gopoh²* etc. Dit brengt ons op een vaak aanwezig formeel criterium: de verdubbeling 'vormt' meermalen 'adverbia': *pagi²* „vroeg in de ochtend”; *diam²* „stilletjes”; *sia²* „vergeefs”¹⁾; *tingallah tuan baik²*. Er zijn meer formele kenmerken, dwz. eveneens bij een deel der adverbia: *sě-nya* of *sě-²nya*:

¹⁾ Zie mijn opmerkingen in *The Function of Word Duplication*, aangeboden aan het tijdschrift *Lingua*.

kēsēnsaraan sēbaliknya kērap kali mēmpērbanyak kēlahiran jiwa; sēsūnguhnya hamba datan juga kē . . . Ook zonder *-nya*: *sēkonyon² ia ada didalam pēpērañan*. Doch deze formaties zijn in wezen afleidingen van grondwoorden, die men, wat hun functie en plaats in het woordsoortensysteem ook moge zijn, toch niet of niet in de eerste plaats adverbia kan noemen: *balik daripada bērjalan* is „van de wandeling terugkeren”; *mēlainkan Allah juga yan sūnguh* „er is niets reëel dan Allah”. En woorden als *tērus (bērjalan t.)* en vele andere vindt men ook in andere woordsoortkategorie: in *sēpuh tērus* „verguldsel”, *tērus mata* „helderziend” als adjectief; *sēgēra* in *dēñan sēgēra* als substantief. Vgl. gevallen als *tērbañ laju* naast *kapal yan laju*.

De vraag of deze en dergelijke woorden in ‘adverbiaal’ gebruik een eigen woordsoortkategorie vormen dient men m.i. ontkennend te beantwoorden: ze hebben als zodanig een bijzondere functie, nemen dan een andere plaats in en hebben in verband daarmee een andere betekenis. Een deel hunner heeft daarbij morfologische eigenaardigheden, maar woorden die in hun grondwoordelijke of, wil men, ‘stam’-vorm alleen adverbium zijn vindt men er nauwelijks bij, zelfs als men betoogt, dat *amat* een adverbium is, dat een enkele maal adjectivische functie heeft (hypostase). Ten aanzien van de adverbia van de typen *sē-nya* etc. nog dit: het grondwoord dat hun kern vormt komt bijna steeds als woord voor, in tegenstelling met de grondwoorden van vele werkwoorden etc.: *bērēñan*; *mēñēndap*; *mēnebok*; *tērtawa* enz. enz. Beperkt in gebruik dan *amat* is *sērba* in *sērba baru* „splinternieuw” e.a. Historisch (etymologisch) is de plaats van *sērba* te verklaren: het gaat terug op skt. *sarva-*, dat in de betekenis van „in alle opzichten” vaak aan het begin van composita is aan te treffen en in het Maleis ook verbindingen met inheemse woorden heeft aangegaan. Zoals *maha* (dat tegenwoordig in zijn nieuwe verbindingen als *maha guru* opgang maakt en dat los wordt geschreven en om zijn afwijkende vorm en functie niet in het Maleise affixensysteem is geïncorporeerd) op skt. *mahā* in *mahārāja* teruggaat. Men kan *amat* met deze woorden in een groepje verenigen: en hun plaats t.o.v. het kernwoord, en hun functie en betekenis onderscheiden hen als een afzonderlijke lexikale categorie.

In welbekende wendingen ¹⁾ als *duduk bērsama², bērsama² bērjalan*

¹⁾ Zie ook Roolvink, o.c., p. 69 en 195 vlg

(H.T.), die wij kunnen vertalen met „bijeenzitten”, „samenlopen”, fungeert *běrsama*² als bepaling van het werkwoord — terwijl *běrsama* bv. in *pěmběrian běrsama* „een gezamenlijke gift” (Adi Negoro) als adjectief optreedt —, al zal deze *běr*-vorm oorspronkelijk in nauwere relatie tot het subject gestaan hebben. In dit verband valt aan frequente verbindingen te herinneren als o.jav. *maluy ahurip tikañ wanka* (C.Ar.); *maluy anidul manulwan* „wederom keerde hij zuidwaarts, westwaarts” (Nāg. 55, 3); *umeh tēka* „bijna komen”, waar derhalve aan een Nederlands werkwoord met adverbiale uitdrukking twee werkwoordsvormen beantwoorden, en aan verbindingen als *alawas ta sirāmētēñ* (Ādip. 68). Dit alles behoort echter in de syntaxis behandeld te worden.

Elementen in een junction zijn ook *si* (waarnaast *sañ* etc.) en *yañ*, woordjes met onderscheidende, karakteriserende, releverende functie¹). *Yañ* bepaalt vaak, *si* soms (*si anak mati dibunuh*) woordgroepen. *Si* in *si pēncuri* is adjunct, evenals *yañ* in *karēna yañ kēmatianku ini pada tañan L.* (Niemann, Bl. I, 75)²); *těrlalu banyak yañ mti* (S.B. 230). In een zinsdeel van het type *masa yañ baik; hujan batu yañ amat lēbat* bepaalt *yañ* echter *baik*, resp. *amat lēbat*. In *inilah kapal yañ baharu datañ dari B.* bepaalt het *b.d.d.B.*; het stelt deze woorden afzonderlijk, grijpt ze bijeen en bindt ze aan het voorafgaande. (Dit doet *si* niet). Het kan ook een *mě*-vorm (werkwoord) substantiveren: S.B. 232 *dan yañ mēñpalakan ratanya itu bērnama* of een voorzetselgroep tot attriboot maken of adjectiveren: *ra'yat raksasa yañ diudara. Si* en *yañ* staan altijd voor de woorden die ze bepalen. Ze vormen een woordklasse. — Het 'relatieve' *těmpat (orañ cina těmpat saya bēli těmbakau)* is een als appositie optredend substantief.

Ten aanzien van de telwoorden neemt de ouderwetse grammatika een even inconsequente houding in als ten aanzien van de voornaamwoorden. Terwijl ze bij niet tel- en voornaamwoorden tussen zelfstandige en bijvoegelijke scheidt vat ze deze groepen bij numeralia en pronomina in één woordsoort samen³). Evenals adjectieven zijn ze „accidens van een substantie”, maar de zg. hoofdtelwoorden onderscheiden zich in het Maleis duidelijk van de woordsoort die we

¹) Zie mijn opstel: Indonesische relativa, Bijdragen, 102, p. 501 vlgg.

²) Andere voorbeelden: Bijdragen, 102, p. 508, n. 2.

³) Andere kritiek bv. bij Jespersen, o.c., p. 85, die zich intussen eenzijdig door modern Indogermaanse talen laat leiden.

adjectief genoemd hebben. Ze verbinden zich in alle Maleis met numeratieven zonder meer: *kapal dua buah*; ze staan vóór het woord dat ze bepalen, numeratief of substantief zonder numeratief: *tiga raja itu*; *dalam suatu rumah*¹⁾. (In het Javaans is echter de gewone volgorde: *won sugih tēlu iku*). Deze eigenaardigheden worden gedeeld door *tiap*²⁾ „ieder”: *tiap*²⁾ *hari*; *běrapa* „hoeveel”; *pělbagai* „allerlei” e.d.²⁾. Dezelfde positie nemen in de met *kě-* gepraefigeerde zg. verzamelande telwoorden: *kědua lěniannya* „zijn twee (beide) armen”. Deze groep is dus formeel gekenmerkt. Als rangtelwoord gebezigd, worden deze zelfde vormen echter, meestal door *yañ* voorafgegaan, achter het kenwoord geplaatst: in *rumah yañ kědua* is *kědua* adjunct en adjectief. Een woord als *kira*²⁾ in de zin van „ongeveer”, dat een telwoord bepaalt, is subjunct en bij de adverbia in te delen. In een groep *sěgala rumah ini* zijn *s.* en *i.* beide adjunct; het eerste is onder de telwoorden te rangschikken, al neemt het het substantief zonder numeratief (classificerend woord) bij zich. Evenzo *sěmuanya* in *sěmuanya kapal itu* (Abdoellah). En *barañ* in *b. těmpat* „de een of andere plaats”, *b. orañ*; *b. siapa*. In de wending *kapal ini sěmuanya* is *s.* naar oorsprong een appositioneel gebruikt subst.: „deze schepen, hun menigte (totaliteit)”. Zonder hoofd- of onbepaald telwoord te zijn staan ook vóór het kernwoord de leden van het semantisch bijeenbehorende groepje waarvan *běkas* een voorbeeld is: *běkas gubernur* „gewezen gouverneur”. Historisch is deze opvallende positie te verklaren. En *bakal měnantu* „toekomstige schoonzoon” naast *bakal rumah* „bouw materiaal” stellende, kunnen wij geen nieuwe categorie aannemen: *bakal* is een substantief.

Komen we thans tot de modale, temporale en aspectuale bepalingen van het proces.

Onder *modus* verstaat men, gelijk bekend, in een taal die formeel modale categorieën onderscheidt, zoals het Sanskrit dat bv. doet (optatief *bharet*), die verbale categorie, die de geestelijke houding van de spreker, van het sprekende subject ten aanzien van het proces uitdrukt; de wijze (lat. *modus*) waarop zijn geest het proces voorstelt. Een *modus indicativus* bezigend stelt de spreker van het Latijn een

1) Hierop zijn bepaalde, begrijpelijke, uitzonderingen, besproken door Emeis, *Inleiding*²⁾, p. 18.

2) Zie bv. A. A. Fokker, *Beknopte Maleise Grammatica*²⁾, 1946, § 75. De woorden *lain* en *banyak* sluiten zich in hun positie vóór het kernwoord bij semantische verwanten als *sěgala*, *sětěnah* etc. aan, in die achter het woord bij de adjectieven.

proces (gebeuren, feit etc.) als werkelijk (of als modaal indifferent) voor, zonder enige interpretatie. M.a.w. de modus indicativus drukt een neutrale, objectieve, indifferente houding van het subject uit. Andere modi stellen het proces voor met een interpretatie: de spreker hoopt dat het zal plaats hebben, beschouwt het als mogelijk, als wenselijk, als irreëel, etc. Een modus imperativus drukt een gebiedende houding van het subject uit, een modus vetativus een verbiedende. De oude Indogermaanse conjunctief drukt een wilsuiting uit (conj. voluntativus): (Vedisch) *hantāham pṛthivīm imām ni dadhānīha vaha vā* „welaan, ik wil de aarde hier of daar neerzetten”; Latijn (*numquid vis?*) :: *abeas* („is er nog iets van uw orders?”) :: „dat je weggaat!”; of een proces dat men zich voorneemt (conj. hortativus of deliberativus) : (Latijn *eamus* „laten we gaan”) ; of wel een proces dat men verwacht (conj. prospectivus) : (Vedisch: „sluit een bondgenootschap met hem, dan zult ge overwinnen” — *atha jayāsi*). Niet alle talen hebben uiteraard dezelfde modi. Er zijn er bv. die een energicus bezitten, die een houding van stelligheid, van gedecideerdheid van de spreker t.a.v. het proces uitdrukken; men denke ook aan het Arabische *w'allāhi la* (energetisch partikel) *'adribannahu* „bij Allah, ik zal hem zeker slaan”.¹⁾

IN. talen plegen de modaliteit, dwz. dat wat IdG. talen uitdrukken door formeel onderscheiden modi, uit te drukken met behulp van afzonderlijke woorden, die men m.i. het beste modaliteitswijzers of, kortheidshalve, modale wijzers kan noemen. Dergelijke woorden zijn ook in IdG. talen niet onbekend, in vereniging met de modale vorm: zo drukt o.ind. *mā* met een bepaalde modus uit wat het Maleise *janan* alleen wil zeggen: een verbod. Men kan mal. *janan* een modale wijzer noemen, evenals *baran*, dat een wens uitdrukt, een wijzer van de voluntatieve modaliteit is (zo ook *moga*², *mudah*²*an*); *përlu*, *wajib* drukken de noodzaak uit, *patut* een gepast zijn, wenselijkheid of wat minder strikte noodzaak: *patutlah sĕgala anak*² *masuk sĕkolah*; *sĕkaran ini juga saya harus pulang*; *kamu mĕsti mĕnolon*; *saya përlu përgi kĕ . . .*; *politik kĕdalam, yañ harus kita lakukan, harus ditunjukan kĕpada . . .* De modale wijzers die een noodzakelijkheid (in verschillende schakeringen) uitdrukken staan vóór het werkwoord of (en dan gaarne met *lah* voorzien) aan het begin. Bijzonderheden betreffende woordvolgorde (vgl. *Kus, kau harus kisarkan pandanan*

¹⁾ Bijzonderheden bv. bij C. Brockelmann, *Grundriß der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen* (1913), II, § 80.

hidupmu, Pantjaran Tjita, V.L. 60) verdienen nader onderzoek. Andere modale wijzers geven stelligheid aan: *saya tĕntu dimarahi tuan*; *Halik tĕntu tĕlah mĕndapat...* (Pantj. Tj. 87); *sĕgala dunia ini dĕnĕan sĕisinya niscaya akan binasa juga adanya* (Alex., ed. v. L. 192) ; na een voorwaardelijke zin staat *niscaya* aan het begin: *jika ĕnkau tiada sĕgĕra turun...*, *niscaya aku tĕrbanlah naik* (S.B. 186).¹⁾ Daarmee zijn echter de mogelijkheden niet uitgeput: een woord als *mungkin* dat thans veel als modale wijzer van mogelijkheid en „kunnen (zijn)” optreedt (*pĕrkara itu tidak mungkin diumumkan*), kan ook praedicaat zijn (*mungkinkah nĕgĕri kita dĕnĕan sĕlamat mĕnyĕbĕrani masa kĕsukaran ini?*) Zo ook *patut* in *tĕrlalu patut lakunya*. En door hun betekenis en functie als indicatoren van een houding van de spreker tegenover het proces, en door hun voorkeur voor bepaalde posities in de zin tekenen deze wijzers zich als een afzonderlijke categorie af. Doch het aantal wijzers dat alleen wijzer is (*jaĕnan*) is zeer gering. Een aantal woorden van dezelfde functie is formeel gekenmerkt door het inhaerente achtervoegsel *-nya*, dat hier als transpositeur optreedt: afgezien van *sĕsunĕuhnya* „inderdaad” (*dan s. dalam hal ini Sin Po boleh bĕrkata*), dat tevens het praefix *sĕ-* heeft, andere woorden (*rupanya* „blijkbaar, naar het schijnt”, *agaknya* „waarschijnlijk, klaarblijkelijk”, *hĕndaknya* dat een verzachte wenselijkheid uitdrukt); deze delen zijn voorliefde voor de eerste plaats in de zin.

De genoemde wijzers zijn niet de enige in het Maleis. De zg. hulppraedicaatswoorden — als *dapat* : *tĕtapi ada juga obat yaĕn dapat kubĕrikan* —, die m.i. meermalen het onderwerp zijn geweest van besprekingen, mank aan scheve voorstellingen²⁾, zijn niet, zoals Gerth van Wijk³⁾ en anderen willen, te beschouwen als werkwoorden (van „kunnen, vermogen, willen, van plan zijn”) of hulp(werk)woorden. Ze staan niet op één lijn met de woorden die tot de categorie behoren, waaraan we hierboven de naam werkwoord niet hebben onthouden. En al kunnen ze als praedicaatswoord optreden, bij een werkwoord zijn ze wijzers van modaliteit. En ze scharen zich daarmee naast woorden als *arĕp*, *bisa* e.a. in het Javaans en overeenkomstige woorden in verwante talen. Men kan deze zg. hulppraedicaatswoorden uit de zin schrappen en houdt dan toch correcte en volledige Maleise zinnen

¹⁾ Over *niscaya* nader beneden, p. 325.

²⁾ Men zie ook mijn opstel De zg. hulppraedicaatswoorden in Maleis en Javaans, Bijdragen, 102, p. 95 vlgg.

³⁾ D. Gerth van Wijk, Spraakleer der Maleische Taal³, § 175 (en § 218).

over; alleen is dan het begrip „willen, kunnen etc.” niet uitgedrukt: *si A. (mau) mēlawan akan daku ini; saya (hēndak) mēnanyakan hal itu kepada tuan*. Wat dit betreft staan ze geheel op één lijn met een woord als *sēgēra* in *iapun (sēgēra) naik*. Evenals *sēgēra* zoekt bv. ook *hēndak* in de affirmatieve zin de plaats onmiddellijk vóór het werkwoord: S.B. 9 *iapun sēgēra datañ kepada . . .*; 7 *kita hēndak bērkata² kepada . . .* Gelijk boven al opgemerkt is, kan men een woord, dat door een wijzer van deze soort bepaald wordt verbaal noemen, een woord dat zich door graadaanduidende woorden laat bepalen adjectivisch.

Uit de Indo-Germaanse conjunctief van het type „(sluit met hen een bondgenootschap), dan is te verwachten dat ge overwint” (vedisch . . . *atha jayāsi*) ontwikkelde zich een temporeel gebruik van deze categorie. Grieks *ἔδομαι* en andere vormen zijn oorspronkelijke conjunctief-vormen, die de functie van toekomst-uitdrukken de vorm op zich hebben genomen en dus futurum genoemd worden. Ook het Maleise *hēndak* kan, gelijk bekend, optreden in temporele functie: *saya hēndak pērgi kě . . .* Evenzo *akan*, waarbij ‘modaal’ (‘finaal’ „om te”) en ‘temporeel’ gebruik samengaan¹⁾: *beta akan mati esok hari* (Sj. Bid.); *bērlēñkap akan kēmbali*. De normale plaats van deze woorden is terstond vóór het werkwoord²⁾. Het is de taak van syntaktisch-stilistisch onderzoek de positie van andere woorden in bijzondere gevallen na te speuren. Woorden echter, die als regel een andere positie innemen, en bovendien duidelijk ‘mots pleins’³⁾ zijn, zal men echter moeten onderscheiden. Het woord *kēlak* bv., in grammatika’s⁴⁾ in een adem genoemd met *akan* en *hēndak* als „uitdrukker van de toekomstige tijd” enz., vindt men vaak achter het praedicaatswoord: *apabila bērtēmu kēlak dēñan . . .* (Abd.); *mur-kalah kēlak baginda akan dia*, of naast *akan*: *tuanlah kēlak akan mēngantikan kērajaan . . .* (v. Oph. M.L., 136); *tērañ kēlak tiada akan kalah* (Pantjara Tjita, 74). Dit woord, dat „weldra, aanstonds, straks, later” betekent (Wilkinson geeft: „perhaps; a word indicative of future possibility: *dibēlakan kēlak baharulah ēñkau tahu*), wordt ook gebruikt in andere posities waar men *akan* e.a. niet vindt: *pada masa patik tua kēlak . . .* (v. Oph., M.L., 43). Ik zou derhalve *kēlak*

¹⁾ Uitvoeriger behandeld door Roolvink, o.c., p. 47 vlg. en 167 vlg.

²⁾ Natuurlijk kan *juga* achter een woord als *hēndak* komen: *akupun hēndak juga masuk . . .* (V. Oph., M.L., p. 59).

³⁾ Zie J. Vendryes, *Le langage* 1921, p. 98 vlg. Zie verder beneden, p. 319.

⁴⁾ Gerth van Wijk, o.c., p. 150 vlg.; Spat, o.c., p. 208.

e.a. niet opnemen onder de temporele en aspectuale wijzers bij het proces (proces-uitdrukkend woord) — waartoe ook *tělah*, *těnah* e.a. behoren: *tuanhamba tělah lupalah akan...*; *hambamu tělah mělihat suatu něgěri* —, maar onder de bepalingen van tijd, groep woorden die een onderzoek vanuit syntaktisch-stilistische gezichtspunten alleszins waard is. Bepaalde woorden tot deze groep behorende hebben, naar het schijnt, een duidelijke voorliefde voor een bepaalde plaats in de zin: het begin en het eind: *kělamarin aku běrtěmu děnan...*; *kuda saya dilarikan orań sěmalam*; vgl. ook *tadi pagi saya pěrgi kěpasar*. Ze duiden een min (*kělak*, *dulu*) of meer (*kělamarin*, *sěkarań*) bepaalde tijd aan op of gedurende welke de beschreven gebeurtenissen (het proces) etc. plaats vinden.¹⁾ Het duidelijkste blijkt het verschil, wanneer we ze stellen tegenover *lagi* en *těnah*, die aspectuale wijzers bij het proces zijn (*maka dilihatnya S. dan Dj. itu lagi běrbantah* „... (nog) aan het twisten waren”, *ia těnah minum*), waardoor te kennen gegeven wordt dat het proces aan de gang is, (nog) voortduurt. Geeft *těnah* het lineaire, duratieve, aspect aan, *tělah* het resultatieve etc. (vgl. ook *sudah*, maar ook *sudah běběrapa tahun lamanya*) : *Tuhan yań mahaběsar yań tělah měnjadikan bumi yań luas*; *tuanhamba tělah lupalah akan...*; combinatie van *tělah sudah* is mogelijk: *bukankah tělah sudah hamba katakan kěpada tuanhamba...* (v. Oph., M.L., 45). In een zinnetje als *ia tělah lama kěnal kěpada K.* (P. Tj. 58) is *tělah* een quaire²⁾ term en subnex.

Op dezelfde plaats als de genoemde wijzers (*dapat*, *hěndak*) staan de (modale) wijzers van negatie *tiada*, *tidak* (behalve wanneer het ‘bij één woord behoort’ in verbindingen als *tiada siapa* en *sěorań tiada* „niemand”); *masakan tiada dipěrcaya oleh baginda?*; *anak itu tidak běrtunanian*; cf. *rumah itu tidak běsar*. Dit woord treedt eventueel voor *dapat* etc.: *kilau²an tiada dapat ditěntań nyata*. Bijzonderheden betreffende de woordvolgorde zijn ook hier weer object van nader onderzoek. Evenzo *bělum* „nog niet”. Zien we af van de corrigerende functie van *bukan*, dan is dit de negatie voor een substantief of zelfstandig pronomen dat als praedicaatswoord optreedt: *paman saya bukan guru*; *bukan tuan yań saya pańgil*. Ook *hanya* „slechts” neemt deze positie, vóór het head-woord, in: *ialah hanya sěorań saja*;

¹⁾ Woorden als *sějurus* die als bepaling van tijd optreden zijn in wezen van een telwoord voorafgegane ‘maatwoorden’; zie boven, p. 295.

²⁾ Zie boven, p. 307.

yan mēñētahui hanyalah Allah; ander gebruik van dit woord laten we rusten.

Een bepaalde lexikale categorie van bepalingen van plaats kent het Maleis niet. Evenals een uitdrukking voor „elders” (*pada tēmpat lain*) zijn de aequivalenten voor „hier”, „overal” enz. voorzetselgroepen: *disini, dimana*². *sini, sana* etc. zijn substantieven (*orañ sini* „mensen van hier”; *sini* „deze plaats”). Bijzonderheden kunnen onbesproken blijven.

Welbekend zijn de woorden in Grieks, Latijn, Sanskrit e.a. talen, die een ander woord (resp. soms woordgroep) in de zin nader bepalen, maar tevens een subjectieve waardering uiten, welbekend ook om de moeilijkheid waarvoor ze de vertaler soms stellen, die de juiste nuance tracht te treffen. Men denke aan skt. *eva*, dat een woord releveert of souligneert met de betekenis van „precies, juist, niet anders dan” en dergelijke, aan *kila*, dat het voorafgaande woord naar voren haalt en er licht op laat vallen van een soms zelfs ironisch „natuurlijk, zoals je wel begrijpt”, aan *api*, aan het nadruksloze lat. *quidem*, dat achter het woord staat, welks begrip gereleveerd wordt, aan het Griekse partikeltje *δή*, dat het begrip uitgedrukt door het woord waarbij het zich voegt als niet te ontkennen, volkomen erkend of duidelijk voorstelt, aan het zo idiomatische Franse *même*, het Duitse *wohl* („*wohl* steht ferner ähnlich wie *zwar* zunächst die Richtigkeit einer Aussage bekräftigend, aber mit dem Nebensinn, dass Erwartungen, die man daran knüpfen könnte, nicht zutreffen”¹)); verder ook nog Nederlandse woorden als *zelfs* (*zelfs Piet vindt het vandaag koud*); *tenminste* (*het is tenminste een fatsoenlijk man*), *juist*. Meermalen vindt men cumulatie van dergelijke woordjes: gr. *μὲν πον*; du. *doch wohl*; ned. *heus wel* (*hij is heus wel aardig* in slang). Behalve door deze neiging tot cumulatie zijn deze woordjes vaak gekenmerkt door hun korte vorm (eensyllabigheid) en hun atoon of enclitisch karakter.

Tegenhangers van deze woorden in het Maleis zijn die welke sommigen²) modale partikels noemen. Ik zou van releverende subjectiverende partikels willen spreken³). Ertoe behoren o.a. *juga*: *mēlainkan ia juga mēnunjukkan gagah-bēraninya kēpada saya; baik juga*

¹) H. Paul, Deutsches Wörterbuch, s.v.

²) Vgl. Spat, o.c., § 211.

³) De Groot, o.c., p. 450 vat in het Latijn etiam, quoque, fortasse, certe, non etc., in het Nederlands zelfs, ook, wel, niet, misschien, juist etc. samen onder „determining particles, which may determine all sorts of words”. Maar er zijn daaronder die meer dan één woord bepalen.

aku masuk kēdalam gua ini; mēlainkan si K. jugalah yañ mēlakukan dēmikian itu (cumulatie; I.B. 32); *jua*, ook verbonden met *pun*: *tiadalah sēhēlai rumput jua pun; kēmbalilah jua ēñkau!*; *saja: mēlainkan disērakkannya saja kēpada ...; pula: siapa pula; ada pula dikasih bēhagianmu*. Voorts *gērañan* in vragen en bij onzekerheid: *apa g.; kēmana g. pērginya; sēkalipun* en *kiranya* (vgl. boven *rupanya; agaknya*) in zinnen die met *jikalau* aanvangen: *j. patik mati s., sukalah patik ...; kiranya* in wenszinnen: *tuan bērhēntilah k. sēbēntar dirumah saya*. Tot deze categorie zijn ook te rekenen *pun, lah, tah, kah*, die door hun eensyllabige vorm en onzelfstandig karakter opvallen. Wat *pun* en *lah* in klassiek Maleis betreft, hiervan laat zich thans ¹⁾ zeggen, dat zij — men denke aan het welbekende zinstype *maka bagindapun bērañkatlah dari sana* (Sedj. Mel.) — dramatiseren, releveren en in (levendige) verhaaltrant — in directe rede ontbreekt dit zinstype geheel — de 'passé historique' uitdrukken; *pun* is daarbij steeds, *lah* lang niet altijd aanwezig. In het zinstype met inversie en *lah* — *kēmudian daripada itu maka bērhēntilah raja I...* (Sedj. Mel.), dat behalve in vragende zinnen en in bepaalde constructies eveneens optreedt waar gereleveerd en dramatisch verhaald wordt, is weliswaar de inversie het dragende element, doch *lah* eveneens idiomatisch ²⁾. Daarnaast treedt *-lah* bv. ook op in zinnen als: *jañanlah adinda dēñar pērkataan orañ; lihatlah kita sēkarañ; apakah gunanya bērcakap tēntañ hal ini lagi?; cobalah lihatkan padaku gambarmu itu; sanatlah miskin nēgēri itu; maka barulah pada hari ini aku kētahui* enz. enz. De partikel *tah* verraadt, achter vragende voornaamwoorden, enig ongeduld: *mēñapatah tuanhamba bērkata dēmikian „waarom toch ...“; kah* souligneert een vraag en staat achter het woord waarop de vraag speciaal betrekking heeft: *tiadakah adindaku mēlihat kakanda...* (P. Sem. 97); *bunyi buruñ mērakkah itu?*; met cumulatie: *siapakah gērañan yañ bērsama² dēñan...* (P. Sem. 140). Al deze woorden staan achter het woord dat ze releveren of in de subjectieve sfeer trekken ³⁾. Ze komen achter woorden van verschillende woordsoort en sluiten zich daarbij, vaak nauw, aan.

In een zin als *disuruh baginda hampir dari antara orañ itu ēnam orañ* kunnen we *hampir* een werkwoord noemen, in *ia bērsēmbunyi*

¹⁾ Zie Emeis, Vorm en Functie, vooral p. 86.

²⁾ Over deze zinstypen in Modern Maleis Emeis, o.c., p. 147 vlgg.

³⁾ Men kan verder bv. herinneren aan wat Adriani zegt over het enclitische *mo* in Baré'e en andere talen van Celebes (*o, mo* etc.): Spraakkunst der Baré'e taal, § 300.

dibalik batu hampir tĕlaga ini een praepositie. Opmerkingen van gelijke strekking laten zich ten aanzien van meer Maleise woorden maken¹⁾. Men pleegt in de Maleise grammatika van voorzetsels te spreken en, als bij andere lexikale categorieën, van een definitie af te zien. En inderdaad, er laten zich tal van gevallen citeren waarin het gebruik van een Maleis 'voorzetsel' dat van bv. een Nederlands volkomen dekt, ook als men afziet van leenvertalingen in het moderne Maleis (bv. Adi Negoro, *Melawat ke Barat*, p. 138 *dĕmikianlah pula dĕňan rĕncana saya tĕntaň nĕgĕri Bĕlanda* „zo is het ook met mijn verhaal over Nederland”²⁾). Maar anderzijds loopt men ook hier vast, wanneer men consequent definities ontleend aan grammatika's van Indogermaanse talen voor een Indonesische taal zou willen overnemen, en dat niet alleen in zinnen waarin zowel *oleh* als agensen *akan* als patiëswijzer voorkomen (type *ditaňkapnya akan taňannya S.D. oleh brahman itu*). Hierop heeft Roolvink³⁾ de nadruk gelegd. En inderdaad, definities als de door hem aangehaalde van Paul deugen niet voor het Maleis. Denkt men in de door Bally⁴⁾ aangegeven richting, dan is het resultaat evenmin bevredigend: de praepositie is, zegt hij, een 'transpositeur' die van zijn 'transponend' „une détermination du verbe” maakt, en wel een transpositeur van „objets (autrement dit des substantifs)”. Met zijn toelichting ben ik het niet eens: „C'est en apparence seulement qu'un groupe prépositionnel détermine un substantif ou un adjectif. D'une part, le 'complément du nom' implique toujours un ligament verbal, comme le prouvent les équivalences fonctionnelles: *la maison de mon père* est *la maison qui appartient à mon père, qui est à mon père*; quant à l'adjectif déterminé par un terme prépositionnel, tantôt il a une valeur verbale: *une maison blanche de neige* = blanchie par *la neige*, tantôt il a la valeur d'un ligament lexicalisé: *une bouteille pleine de vin* = *qui a du vin*”. Men moet m.i. niet door substitutie van geheel of gedeeltelijk gelijkwaardige uitdrukkingen de typische eigenaardigheden van bestaande wendingen wegreken. *La maison de mon père* bestaat als nominale groep, *de mon père* is daarin een voorzetselgroep, *maison* en *père* zijn substantieven en *de* legt een verbinding tussen beide, treedt op als determinerend element etc. Zo zal men

¹⁾ Zie Roolvink, o.c., p. 70 vlg.; 72; 75; 76; 189 vlgg., e.a.

²⁾ Zie Roolvink, o.c., hfdst. II, passim.

³⁾ Roolvink, o.c., Inleiding, p. XI vlgg.

⁴⁾ Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, 2e ed. 1944, § 192.

ook in het Maleis de beantwoording van de vraag wat woorden als *di*, *kě*, *děnan* etc. in het systeem van de taal zijn, moeten funderen op de taal zoals ze is en niet op een bepaalde keuze uit de bestaande uitdrukkingsmogelijkheden. Hoezeer uiteraard zij toegegeven, dat vanuit een bepaald gezichtspunt reducties als de genoemde en andere (*hij liegt* > *hij is een leugenaar*) hun bestaansrecht hebben.

Reeds Vendryes¹⁾ heeft gewezen op de punten van overeenkomst tussen bv. Franse praeposities die morfemen zijn (fr. *le livre de Pierre*: lat. *liber Petri*) met de 'mots vides' van de Chinese grammatika: 'volle woorden': semantemen, 'lege woorden': morfemen. Evenals chin. *tí*, dat een relatie van afhankelijkheid uitdrukt, als skt. *iti*, dat een of meer woorden als geciteerd, als directe rede kenmerkt, als de optatief-partikel *ān* in het kl. Grieks zijn *kě*, *dari*, *akan* in het Maleis 'mots vides'; en wel woorden die relaties uitdrukken. En, het is waar, veelal geven ze aan of verduidelijken ze de betrekkingen die bestaan tussen dat wat door het werkwoord wordt uitgedrukt en dat wat een daarmee syntaktisch verbonden substantief uitdrukt: *kěluar dari běnua Cina*; *měncěla akan binkisan raja*²⁾. Dat daarnaast in sommige gevallen wendingen zonder praepositie voorkomen (bv. *masuk rumah*, naast *m. kědalam r.*; *měnajari si Anu*) hebben we als begrijpelijk (vgl. bv. fr. *prendre une ville* en *s'emparer d'une ville*, ned. *over de Ilias spreken* en *de Ilias behandelen* of *bespreken* etc.) te constateren: men kan met Bally²⁾ in die gevallen waarin een gewoonlijk of althans elders aanwezig „ligament explicite” afwezig is van een „ligament du type zéro”, een praepositie nul spreken. Voorts kunnen *di*, *kě* en andere praeposities voor pronomina, pronominale suffixen en voor *sini*, *mana* en andere uitdrukkingen van plaats treden. Het gebruik van een praepositie voor een verbale vorm is niet onbekend: (*surat*) *těrlalu sěkali baik bunyinya dėnan měřēndahkan dirinya* (H.T.)³⁾, waar men van transpositie kan spreken: men kan *m. d.* vervangen door een substantief⁴⁾. Wat niet wil zeggen, dat naast iedere constructie van deze aard een correcte aequivalente met substantief bestaat. Op het geval, dat een woord der hier besproken categorie voor een verbale syntaktische groep treedt (*těrlalu amat gěmpita bunyinya daripada kěbanyakan ra'yat... měnirinkan*

1) J. Vendryes, *Le langage*, Parijs 1921, p. 98 vlg.; 136 vlg.

2) Bally, o.c., § 254.

3) Vgl. Roolvink, o.c., p. 63; daarbij p. 174 en 179. Zie ook p. 114, onder IV.

4) Omgekeerd transposeert *děnan* in een adjectief in gevallen als *sěoran saudagar... limpah harta dėnan kěmuliaan*.

baginda itu), en waarbij men beter van conjunctionele functie kan spreken, komen we hieronder terug. Ook een 'niet-volledige' zin kan volgen: *měmūnut anak ... akan jadi biduanda* (H.T.)¹). Men kan *akan* hier als een clause-inleider (zie beneden) beschouwen.

Of een praepositie voor een woordgroep staat van de aard van *t.a.b.b.* in *dipunūtkan inān pēnasuh akan tēman anakanda baginda bērmāin* (H.T.) of voor een enkel substantief *dipilih ēmpat anak pērēmpuan akan dayān*² (H.T.), maakt geen wezenlijk verschil. Dat er — historisch gezien — in het Maleis 'secundaire praeposities' ontstaan zijn van het type *diatas*, *dihadapan* enz. verandert aan het principe niets, evenmin de mogelijke afwezigheid van het eerste deel van zo'n sec. praep.: *antara* i.p.v. *diantara* (mod. *těrjēpit antara kēkuatan yañ bēsar*)³ e.a. Dat enige Maleise praeposities ook 'adverbiaal' kunnen fungeren, of, anders uitgedrukt, met complement nul kunnen voorkomen — Jespersen²) spreekt van „complete in themselves” — is bekend: *bawalah sahaya pērgi sērta* (Sj. Bid.); vgl. ook *dilihatnya suatu puan disisi* naast *bērdiri disisinya* (Sj. Bid.). Zo ook *kēatas*, *kēbawah* etc.

Sommige verbindingen herinneren aan vaste verbindingen in Nederlands en elders³); *zin hebben in*, *last hebben van*, *gebruik maken van*, *plezier beleven aan*: *bērbuat kēbaktian kēpada tuannya* (H.T.); Abdoel Moeis, Salah Asoehan, p.9, *mēminta ma'af atas kēsalahannya*; (moderne pers) *mēnambil bagian ... dalam* „aandeel nemen in”. In deze gevallen bepaalt het substantivisch deel van de aan de praepositie voorafgaande woordgroep welke praepositie wordt gebezigd. In een verbinding als (mod.) *kasi tahu pada* kan men *tahu* door allerlei andere woorden vervangen en toch *pada* op *kasi(h)* laten volgen⁴). In verbindingen als *mēnjadi hamba kēbawah* is dit weer niet mogelijk, en bovendien laat *mēnjadi* alleen zich niet als *mēnambil* e.a. construeren. Naast deze uitdrukking vindt men echter ook *apa dosa hamba kēbawah duli yañ dipērtuan?* (S.M.). En naast *bērbuat kēbaktian kēpada: bēsar kēbaktiannya kēpada* (H.T.)⁵). M.a.w. Maleise praeposities treden ook op na substantiva, in de eerste plaats na die welke corresponderen met werkwoorden die met hetzelfde voorzetsel verbonden

¹) Dergelijke gevallen zijn besproken door Roolvink, o.c., p. 40.

²) O. Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, p. 88.

³) Zie bv., met ten dele onjuiste terminologie, G. S. Overdiep, *Stilistische grammatica van het moderne Nederlandsch*, Zwolle 1937, § 233.

⁴) In hoeverre voorbeelden van deze verbindingen onder vreemde invloed ontstaan zijn, doet voor ons doel niet ter zake.

⁵) Zie Roolvink, o.c., p. 22; vgl. ook p. 131; 134.

kunnen worden: (mod.) *kěinsafannya akan* als *insaflah akan* ...! Zo *pěnajaranku pada tuan* naast *bělajar pada*¹⁾. Voorts treden voorzetsels op in gevallen als *anak pada B.*; *tuan kěpada hamba*; *A.D. děnan sěgala orań běsar*²⁾ *itupun datanlah*; (mod.) *jawab atas* etc.²⁾; (mod.) *pěsuna kětakutan těrhadap těntěra Jěpań*; *kawan lama dari Hindia*.

Wanneer we afzien van *dari* en *daripada* in de zin van ned. „dan” na een comparatief (*lain dari itu* etc.) komen praeposities achter adjectiva slechts op beperkte schaal voor. Bij adjectiva van bepaalde semantische categorieën vindt men bepaalde praeposities: *lěpas dari-pada*; *jauh dari*; *sama děnan*; (mod.) *kaya atas* „rijk van”; *mulia kěpada* „waardevol voor”; *běnar kěpada*; *baik kěpada*; (mod.) *lěbih mudah bagi saya*. Een grondig syntaktisch, of, wil men, structureel onderzoek naar het Maleise adjectief zal interessante gegevens aan het licht kunnen brengen omtrent de labiele positie tussen adjectivum en verbum van woorden als *paham*, die soms met *dalam* (vgl. ned. *knap in*, *doorkleed in*), soms, als *tahu*³⁾, met *akan* geconstrueerd worden. Bij ontwijfelbaar attributieve adjectieven schijnt geen praepositie voor te komen.

In sommige gevallen gaat aan een praepositie geen ander woord vooraf: men denke aan het releverende *akan*: *akan A. tiada mēm-jěmbah raja*²⁾; *akan sěkarań ini*.

Tot de voorzetsels valt ook te rekenen *sěpěrti* (en synoniemen) „like, similar to, according to, as to”; het introduceert een substantief (event. woord van andere categorie of woordgroep, uitdrukken de waarmee iets anders in gedrag, uiterlijk, rang, inhoud etc. overeenstemt, waarop iets anders gelijkst: *s. sědiakala*; *s. gila lakunya*; *s. ombak měnalun rupanya*; *běnarlah s. bicara tuanhamba*. Het kan substantivisch optreden: *děnan sěpěrtinya*.

Het is meermalen opgemerkt, dat sommige Maleise woorden nu eens als voorzetsel, dan als ‘conjunctie’ fungeren, verschijnsel dat overigens niet tot IN. talen beperkt is: eng. *come into the room after me: after he had arrived*. „The only difference is”, zegt Jespersen naar aanleiding van dergelijke Engelse gevallen⁴⁾, „that the complement in one case is a substantive, and in the other a sentence (or a clause)”. Zo moet men in de volgende Maleise zin *karěna* als een conjunctie beschouwen: Sj. Bid. 311, 19—20 *tidaklah dapat ia běr-*

¹⁾ Roolvink, o.c., p. 26.

²⁾ Roolvink, o.c., p. 97.

³⁾ Vgl. Roolvink, o.c., p. 168. *tahu* laat zich ook met *pada* verbinden.

⁴⁾ Jespersen, o.c., p. 89. Vgl. ook Roolvink, o.c., p. 70.

bankit, karəna tubuhnya tərɫalulah sakit. Behalve *karəna* zijn ook *səbab, hinga, oleh* voor verbale syntaktische groep 'conjuncties'. Daarbij valt op te merken, dat hier de zinsconstructie geen invloed ondergaat van de aanwezigheid van de conjunctie: was deze afwezig dan zouden in het voorbeeld de woorden *tubuhnya tərɫalulah sakit* in dezelfde volgorde optreden. Meermalen, evenwel, treedt de zgn. korte constructie¹⁾ op: (mod.) (*səbuah auto*) *bərħənti disana, karəna kəhabisan minyak.* In het eerste voorbeeld volgde op *karəna* een complete Maleise zin, die als zelfstandig geheel dezelfde gedaante zou hebben, in het tweede geval wordt het onderwerp van *kəhabisan*, dat door een terugwijzend pronomen zou kunnen worden uitgedrukt, gesupprimeerd. Wat is het karakter van *kəhabisan minyak*?

Onder bijzin (proposition subordinnée) pleegt men te verstaan een zin die in grammatikale ondergeschiktheid staat van een andere zin, en waarvan de betekenis op zichzelf onvolledig is, omdat deze om volledig te zijn afhangt van een andere zin, ondergeschikt is aan een geheel, deel uitmaakt van een periode. Een ondergeschikte zin kan zijn gekenmerkt door accent of afwezigheid van toon: in het Vedisch heeft het verbum in de ondergeschikte zin accent, in de hoofdzin niet. Of wel door de zinsmodulatie: *'t is lichte kunst . . . , maar 't is aardig* (d.w.z. *hoewel het l. k. is, is het a.*), door bepaalde voegwoorden, door een combinatie van een en ander: *toen we pas in het bos waren, barstte een onweer los*; bij *waren* hoort men, dat de zin nog niet af is. Evenzo door inversie in ondergeschikte zinnen zonder conjunctie: vgl. *regent het?* met *regent het, dan blijven we thuis*, d.w.z. in Nederlands, Duits etc. door een woordvolgorde, afwijkend van die van een hoofdzin: *als ik naar A. ga: ik ga naar A.* Er zijn talen die ondergeschikking op de wijze van Frans, Nederlands etc. niet kennen: de Dravidische bv., en het Australische Aranta. Voor de IN. talen, welker zinstypen een nog bijna onontgonnen terrein voor studie vormen, kan men overwegen o.a. van de term clause gebruik te maken, die in de Engelse grammatika wel gebezigd wordt om aan te duiden „a short sentence, forming a grammatical unity in itself but not necessarily a complete, logical, or grammatical sentence”. Zijn wij geneigd een Maleise zin (periode) als *sətəlah sampailah mənṭəri itu kəpada nabi Chidir, maka iapun mēmbəri salam* op te vatten als bij- en hoofdzin, in gevallen als *sətəlah sudah mandi maka istəri saudagar itupun mēmangil hamba sahayanya* zou men mutatis mutandis de drie

¹⁾ Emeis, Inleiding², p. 169 vlgg.

eerste woorden te samen een clause kunnen noemen. Na *sētēlah* zijn, in zo'n korte constructie, verschillende werkwoordsvormen mogelijk. Na *sambil*, *sēraya* en *sērta* echter, die thans als regel door een korte constructie gevolgd worden, wordt tegenwoordig bijna uitsluitend de *mě*-vorm gebezigd: ... *ada duduk nyonyanya sambil mēmēluk sēbuah tas; maka diambillah oleh si M. itu sēraya mēnyēmbah*. Wij kunnen in de Nederlandse vertaling een conjunctie gebruiken. Het is welbekend, dat het Frans, speciaal het geschreven Frans, vele wendingen kent, die bv. het Duits met bijzinnen weergeeft: *après avoir pris congé, il sortit; ils courent à leur père ... en secouant leur becs; à la voir, on ne la dirait pas malade*. De Maleise korte constructies met *sambil* etc. herinneren, mutatis mutandis, hieraan. Men denke, behalve aan voorbeelden als de genoemde, aan: *sēbēlum turun ayah R. bērkata ...; maka I.B. pun heranlah sēraya mēnucap syukur kēpada A.; jikalau bērjalan tērus saja tuan tiba dipasar*. Wil men dergelijke gevallen waarin clauses van de onvolledige soort (verbum; verbale syntaktische groep enz.) optreden als zinnen met een onzelfstandig, onvolledig, ondergeschikt deel onderscheiden van 'perioden', welke een volledige, maar afhankelijke zin bevatten (bv. *boleh jadi sanka mēreka bahwa mērekalah yañ mula² sēkali mēndiami daerah itu*, dan kan men onder de dusgenaamde conjuncties twee groepen onderscheiden — met dien verstande, dat sommige zich in beide laten classificeren: (*auto*) *bērhēnti ... , karēna kēhabisan minyak*, naast *tidak ubahnya sēbagai tikus yañ lari karēna kapal hampir tēngēlam*. *Karēna* in dit eerste voorbeeld, *sambil*, *sēraya* etc. leiden een clause in, die geen uitgedrukt subject bevat of kunnen, afgezien van dit laatste, 'invloed op de constructie' hebben (*sētēlah sampai mēntēri itu kēpada nabi Ch., maka iapun mēmbēri salam*. In ieder geval is echter de syntaktische groep die zij inleiden onvolledig, niet af of als zin op zich zelf ongewoon van woordvolgorde. Met de 'conjuncties' waarachter een volledige zin optreedt hebben deze gemeen, dat ze een proces in een bepaling van een proces transponeren; ze drukken een betrekking uit en wel een van toevoeging aan een proces. De benaming 'conjunctie' zou hier misverstand kunnen wekken; men zou van onderschikkende zinswoorden kunnen spreken of van clause-woorden, clause-inleiders. De term onderschikkend voegwoord of -e conjunctie kan men dan bezigen in gevallen als *dalam bond itu P. dan O. bēradu kēkuatan, hinga achirnya kēdua sahabat itu bērpisah (hinga)*.

Bezien we deze woorden even van diachronisch-vergelijkend ge-

zichtspunt. De talen, die aan het Maleis na-verwant zijn hebben over het algemeen relatief weinig voegwoorden en verschillen in wat ze hebben onderling aanmerkelijk. Ook in de IdG. talen lopen de gebezigde voegwoorden sterk uiteen. Er zijn stadia en fasen van beide taalfamilies, waarin het vaak onjuist is van bijzin te spreken in de zin van de traditionele schoolgrammatika. Ook is vaak criterium voor een bijzin niet het optreden van een — soms facultatief — voegwoord, maar zinsmodulatie etc. Leerzaam is bv. de ontwikkelingsgang van de Romaanse talen. Het populaire taalgebruik ten tijde van het Romeinse rijk kende op grote schaal de constructie met *quod*, ook waar het klassieke Latijn andere constructies had (bv. *credo quod terra est rotunda*). Vele Latijnse conjuncties vielen samen in dit *quod* (> fr. *que*), dat bovendien vaak kon wegblijven. „L'ancien français se contente volontiers d'un à-peu-près. Il lui suffit de se faire comprendre; il ne sent pas le besoin d'exprimer tout selon les règles d'une logique impeccable" ¹⁾. Juxtapositie overheerst sterk in de zinsbouw, lange perioden met hoofd- en bijzinnen zijn hoogst zeldzaam, de ondergeschikte zin op zichzelf al wordt aanmerkelijk minder gevonden dan in de tegenwoordige taal; een uitzondering vormen de hypothetische en de relatieve zinnen. Deze neiging tot juxtapositie — vaak beter: oppositie — is een kenmerk van zgn. populaire taal. De hogere intellectuele eisen van latere eeuwen, toen de taal des volks meer en meer in gebruik kwam voor hogere geestesuitingen, drongen tot meer nauwkeurige uitdrukking der betrekkingen: de vage 'juxtapositie' voldeed niet langer, de onderdelen van een mededeling werden in nader verband tot elkaar gebracht en er ontwikkelden zich termen tot het uitdrukken van dat verband: voegwoorden. Het Frans ging de *passe-partout* conjunctie *que* verduidelijken met toevoeging van adverbia of adverbiale uitdrukkingen, vandaar *par ce que* > *parce que*, *quoique*, *bien que* etc. Niet alle verbindingen die zo ontstonden zijn bewaard gebleven, doch de volkstaal voegt er, aan de andere kant, nieuwe aan toe: *à seule fin que* etc. De behoefte tot verduidelijking, verlevendiging drijft de sprekers tot meer expressieve verbindingen (lat. *usquedum* i.p.v. *dum*; populair fr. *jusqu' à tant que*: *tant que*, *jusqu' à que*; vgl. mal. *agar supaya* en derg.). Ook in IdG. talen gaat een deel der conjuncties op praeposities terug ²⁾. Sommige voegwoorden drukken oorspronkelijk een vergelijking uit: du. *übrigens*, *gleich-*

¹⁾ W. von Wartburg, *Évolution et structure de la langue française*³, Bern 1946, p. 97.

²⁾ Zie bv. H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*⁵, § 119; 259-261.

falls, fr. *mais* < lat. *magis* etc. Termen uit een volgende zin kunnen nevenschikkend voegwoord worden, wanneer ze terugslaan op de voorafgaande zin: vgl. fr. *il pleut, pourtant* (= *pour cela*) *je sors*, naast *il pleut, je sors malgré cela*, en naast *il pleut, à cause de cela je ne sors pas*¹⁾.

Een naar volledigheid strevende syntaxis van het Maleis, die ook het diachronisch gezichtspunt niet mag verwaarlozen, zal op interessante ontwikkelingen kunnen wijzen: *kětika*, bv. dat eens substantief was („ogenblik”): *pada kětika itu*, kan thans in de categorie der conjuncties compareren: *pěrdana mēntěri, kětika hěndak běrañkat, běrijabatan tañan dēñan pēmimpin*. Hoe uit skt. *kāraṇa*- „redenen, motief, oorzaak” de Maleise conjunctie *karěna* zich heeft ontwikkeld, is nog na te gaan²⁾ en grotendeels parallel lijkt de geschiedenis van het synonieme, van oorsprong Arabische *sěbab*³⁾. De oorspronkelijke andere functie van deze woorden, de losse samenhang der zinnen, ook al maken *karěna* etc. de indruk van conjuncties, is nog vaak duidelijk. Merkwaardig ingeburgerd is — dit par parenthèse — ook het skt. *niścaya*- „overtuiging etc.” aan het hoofd van een nazin na voorzin met *jika(lau)*: *jika kakanda tahu akan adinda mēmbunuh diri, niscaya tiadalah kakanda tingalkan adinda ini* (S.B. 97). Een interessante ontwikkeling heeft ook *bahwa* (van oorsprong skt. *bhāva*- „waarheid, wezenlijke aard etc.”, vgl. mal. *dēñan sěbahwa* „wezenlijk, inderdaad”), als interjectioneel woord of aanhef-term (*sjahdan bahwa adalah saudagar itu těrlalu kaya...*), aan het begin van geciteerde woorden en dan inleider van een bijzin: *tiada sayogianya bahwa sahabat itu dipěrdayakan*. Het is verder welbekend, dat ook inheemse woorden heel duidelijk een functie er bij hebben gekregen. Een belangwekkend geval van transpositie vertegenwoordigt bv. het moderne gebruik van *biar*: als modaliteitswijzer drukt het woord uit: „laat... (maar)”: *biarlah aku kěmbali dahulu*, thans kan het een woordgroep, een clause of een bijzin inleiden en vertaalbaar zijn hetzij met „of-schoon, ook al”: *saya mau běli barañ biar mahal sědikit*, hetzij met „opdat”: *nanti aku ichtiarkan biar kita běroleh kěsěnañan*⁴⁾. Een aanmerkelijke verschuiving in gebruik vertoont ook *hěndaknya*, dat, eerst modaliteitswijzer, thans als onderschikkend zinswoord kan fun-

¹⁾ Uitvoeriger behandeld door Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*², Bern 1944, § 94.

²⁾ Roolvink, o.c., p. 70 vlg.

³⁾ Roolvink, o.c., p. 72 vlg.

⁴⁾ A. A. Fokker, *Beknopte Maleise grammatica*², 1946, p. 111.

geren: *ia mēñhadap hēndaknya tērdapat pērtalian pērsahabatan* „hij hoopte dat er een bestendige vriendschapsband zou bestaan”. En dan — wat ook de herkomst van het woord moge zijn — *kalau²: kalau² luputlah ia daripada bahaya itu* („misschien”) en *saya takut, kalau² ia tiada datañ*.

Er zijn ook in het Maleis conjuncties wier optreden niet verplicht behoef te zijn: *kita bērmohon (supaya) mudah²an akan dipēliharakan kita¹*).

Dit *supaya* is tevens weer een geval van een ‘conjunctie’ met ‘invloed op de constructie’: *suruhlah anakku raja M. mēñadap aku kēmari supaya aku dudukkan dēñan anakku tuan putēri*. Vgl. ook Indera B. 8 *sētēlah bēbērapa lamanya ia bērjalan itu maka . . . met 6 bēbērapa lamanya ia bērjalan mēlalui hutan* etc. (zie ook boven).

Er zijn echter ook gevallen, waarin een ‘conjunctie’ weliswaar aan een syntaktische groep voorafgaat die op zichzelf volledig is en op zich in normale taal de woordvolgorde heeft of kan hebben die hij heeft, maar ze toch staat aan het hoofd van een geheel dat een complement behoef, dat, behalve in aposiopese etc., zonder complement niet voorkomt. Bv. *jikalau tuanhamba lēpas in j. t. l. yañ dipērtuan murka akan hamba*, de groepen *kalau ia datañ* en *sēbēlum aku pulañ* in *k.i.d.s.a.p. suruh ia duduk dahulu*. Men zou ook denken aan *maka*, wanneer het staat in zinnen als (mod.) *kalau ada tērdapat kējahatan, maka pēñhulu itu mēsti sēgēra mēmbēri tahukan hal itu kēpada raja; siapa yañ lēbih lanjut hēndak mēñētahui tēntañ soal ini, maka baiklah ia mēmbaca buku itu²*).

Er zijn ook formeel gekenmerkte conjuncties in het Maleis. Al kan men naast *sēbēlum* ook *bēlum* vinden aan het hoofd van een clause (*bēlum dipandañ, kasih dahulu*), toch is *sēbēlum* de typische vorm van de conjunctie: *sēbēlum kita mērēncanakan pērlawatannya itu, baiklah . . .* Zo *sēlama* „zolang”, *supaya* „opdat” (*sē + upaya* „(hulp)-middel”). Concessieve conjuncties hebben graag *pun* achter zich: *mēski(pun), sunguhpun* etc. Maar het enige gebruik van *sē-* en *pun* is dit niet.

Conjuncties van deze aard (die aan het begin van een zin staan die in een relatie van subordinatie een complement veronderstelt) en die de aard van het verband tussen deze zin en een andere (nader)

¹) Fokker, o.c., p. 115; voorts Fokker, p. 110. Men kan voorts naslaan: Gerth van Wijk, o.c., p. 292 vlg.

²) Zie ook Emeis, Inleiding², p. 182. Men vindt *maka* ook voor de korte constructie: *apa dosanya orañ muda ini maka disula orañ?*

aanduiden, die alleen als zodanig optreden zijn, al met al, schaars: *jikalau*, het ontleende en weinig frequente *agar* e.a.

Coördinerende voegwoorden zijn o.a. *tětapi* en *itupun*, die een tegenstelling uitdrukken. Een woord als *tětapi* verbindt weliswaar twee zinnen die met elkaar in een relatief nauw verband staan, maar niet onmogelijk zijn zonder elkaar: *iapun běrjalanlah mēncahari anaknya, tiada běrtěmu juga* naast *maka ditěrkamnyalah oleh harimau tětapi tiada dapat olehnya*. Men denke voorts aan *lagipun* „en bovendien”: *bukankah musim ini musim pěrompok Lanun, lagipun musim ribut*. De woorden *lalu* en *sěrta* vertegenwoordigen een bijzonder geval. Na *lalu* „vervolgens” vindt men meestal de korte constructie, al is volledige uitdrukking van subject en praedicaat, al of niet met inversie, mogelijk: *maka iapun mēmasukkan saruñ kēsaktiannya lalu běrjalan; maka iapun marahlah lalu mēnyěrbukan dirinya kědalam těntěra itu ...; patik takut lalu patik naik kěatas pohon kayu*; bij wisseling van subject treedt *ia* op: *maka dilihatnya tuan putěri ... běradu, lalu ia kěluar* (I. Bangs.). Vgl. ook *sěrta*: *sětělah sudah mandi lalu běrsalin kain sěrta duduk* (I. Bangs.). Het woord *lalu* coördineert, het voegt, met of zonder ‘invloed’ op de constructie, een proces aan een proces toe. Het veronderstelt steeds een voorafgaand proces, althans praedicaat. Daarin verschilt het van het klassieke coördinerende *maka*, dat (evenals andere min of meer synonieme termen) ook kan optreden als er geen proces voorafgaat: *maka bagindapun těrķějutlah mēlihat ...; maka těrsěbutlah pěrkataan ...* etc. Evenals *maka* kan *lalu* na een *sětělah*-clause optreden: *sětělah sampai lalu mēnyěmbah; sětělah sudah maka I.B. mēmasukkan saruñ kēsaktian*. Zijn coördinerende karakter heeft *lalu* gemeen met *dan*, dat (hoewel zelden) zinnen (I.B. 32 *dari manakah datainya itu dan kěmana pula pěrginya?*), maar ook woorden verbindt: *matahari dan bulan; mēmběli dan mēnjual*. Het kan echter wegblijven evenals het disjunctieve *atau*: *gajah atau kuda; adakah ia atau tiadakah*. Vgl. daarbij bv. ook *mělainkan*.

Een groepje van verklarende ‘tussenzetsels’ heeft het Maleis in *ya’ni*; *yaitu* enz. „that is to say; nl.”: *jikalau kita alah olehnya, ya’ni tiada těrtahan lagi* (I.B. 33); *disitu adalah sěoran sahabatku yaitu sěoran saudagar*. Evenals interjecties, waarvan ze zich door hun begripsinhoud onderscheiden, staan ze buiten (resp. onderbreken ze) het syntaktisch verband.

Komen we tenslotte tot de interjectie. Evenals in andere talen valt de Maleise interjectie vaak op door zijn afwijkende vorm: er zijn

verscheiden monosyllaba bij: *ya, cus, hai*, ook trisyllaba als *aduhai* (= *aduh hai*); er zijn fonologische bijzonderheden als de *oi* in *amboi*. Vgl. ook bim. *ai*; *hai* e.a.; jav. *hus*; *his*; *hèh*; *hëm*; *hara* (initiale *h*), etc. Voorts kunnen ze verschillende primitieve kenmerken vertonen (affectieve verdubbeling zoals in k. bat. *iah iah!*; klanksuggestie etc.), waarover ik elders uitvoeriger gehandeld heb¹⁾. Esser²⁾ mag in een enge definitie van het begrip 'grammatika' — en omdat „ze zich in geen enkel opzicht onderscheiden van interjecties van andere talen” — een motief vinden ze onbesproken te laten, in een taalbeschrijving die zich geen nauwere grenzen oplegt dienen ze behandeld te worden, in de taalstructuur nemen ze hun plaats in. Weliswaar staan ze als afzonderlijke categorie tegenover de overige³⁾. Zijn de andere lexikale categorieën 'darstellend', de interjecties zijn dit niet. Ze laten zich niet substantiveren. Ze zijn, zoals *áy* in het Chamoro, dat lichamelijke of geestelijke pijn vertolkt of zoals *ehē* in diezelfde taal, dat spot en geringschatting bij de spreker verraadt, „reine Empfindungswörter”⁴⁾, op conventionele wijze overigens⁵⁾; ze drukken, zoals men het soms formuleert⁶⁾, veel met weinig woorden of alleen een gehele gedachte uit. „They are position words”, zegt De Groot⁷⁾, „namely words with which the speaker takes position toward something that is not 'dar-gestellt' in the sentence, but is present in the speech-situation”. Zoals we boven al gezegd hebben⁸⁾, laten echter interjecties of als zodanig fungerende woorden zich, als regel, niet in syntactisch ondergeschikte positie gebruiken, men kan ze wel in de zin, 'buiten syntactisch verband' invoegen of onderling aaneenrijgen. Vgl. jav. *duh, mahāçakti dahat sañ pañdita* (T. Pangg.); mal. *ah, masakan saya dapat jamu laki*²⁾. Uiteraard zijn er grens- en twijfelgevallen: ned. *gò, jé*; bare'e *waja* (ook tot *wuanto* vervormd), dat, uitroep van verwondering of verstoordheid, op *wuaja* „krokodil” teruggaat. Men zal, wanneer voor de spreker geen enkele band met „krokodil” bestaat, van een interjectie mogen spreken. Daarentegen zal men een woord als mal. *mari*

1) Some remarks on onomatopoeia etc., T.B.G., 80 (1940), p. 133 vlgg., en speciaal p. 158 vlgg.

2) S. J. Esser, Klank- en vormleer van het Morisch, 1933, p. 242.

3) Zie thans uitvoeriger: De Groot, o.c., p. 473 en 481.

4) H. Costenoble, Die Chamoro Sprache, 1940, p. 271 vlg.

5) Nader bij E. Sapir, Language, p. 4 vlg.

6) Zie bv. Costenoble, o.c., p. 272 en J. H. Neumann, Schets der Karo-Bataksche Spraakkunst, 1922, p. 135.

7) De Groot, o.c., p. 474.

8) Zie p. 276 vlg., waarnaar ik verder verwijs.

(*mari kita pulang*; *marilah saya jinjinkan tas itu*) niet als interjectie maar als specimina van bijzonder gebruik van werkwoordsvormen (vgl. *coba*, *toloñ*) moeten beschouwen. Tot de hier besproken interjecties moet men, strikt genomen, evenmin rekenen de zgn. werkwoordelijke tussenwerpsels die in het Soendaas bv. zo veel gebruikt worden, om het even of ze 'klanknabootsend' (*bruk* „ploef”; *gurudug* van het rollen van een wagen) zijn of niet. Ze staan weliswaar buiten het syntaktisch verband, maar de spreker neemt er wel positie mee tegenover iets dat in de zin, nl. door het werkwoord wordt uitgedrukt: *bruk . . . nambru batur kolot teh* „ploef!, daar stortte de oude dienaar neer”. Over hypostase of transpositie van deze 'wwd. tussenwerpsels' of 'redewoorden' was boven al sprake (soend. *pok*)¹: in soend. *sawarah mah cul pakaran* „sommigen wierpen hun wapens weg” fungeert *cul* als werkwoord.

Kan men met schrijver dezes in hoofdzaak in beschouwingen als de bovenstaande treden, dan zal men moeten toegeven, dat men ook voor een Indonesische taal een indeling van het woord-materiaal kan geven. Al wijkt deze indeling — maar dit is a priori te verwachten — af van de traditionele der Latijnse schoolgrammatika. Al stuit men op zeer vele grensgevallen, op tal van woorden, die ambi- of plurivalent zijn, op zeer ruime mogelijkheid tot transpositie en hypostase. En al zijn bij de leden van een zelfde groep lang niet altijd alle kenmerken die men aan die groep in het algemeen kan waarnemen aanwezig.

Voor hen die een kort overzicht op prijs stellen zou men wellicht het besprokene als volgt kunnen samenvatten, — met het voorbehoud evenwel dat bij een nader onderzoek van bepaalde woordcategorieën nog een en ander kan verschuiven: we hebben hier slechts een eerste verkenning en globale behandeling geboden.

- 1 Buiten syntaktisch verband, uitdrukking zonder 'Darstellung': interjectie (*hai*);
- 2 —, explicierend: explicatief 'tussenzetsel' (*ia°m*);
- 3, evenals alle volgende, in syntaktisch verband en 'darstellend', evenals 4 tot en met 16 'benoemende' woorden, evenals 4 tot en met 12 geen betrekking hebbende op relatie, evenals 4 tot en met 10 niet als proces gedacht en evenals 4 betrekking hebbend op

¹) Zie ook Adriani, o.c., p. 409.

- substantie, en wel klasse-‘aanduidende woorden’: appellativa, in twee ondergroepen: niet ‘maatwoorden’ en abstracta (*rumah*, *saudagar*) en ‘maatwoorden’ (*hasta*, *jurus*); abstracta (*kēsopan*);
- 4 individu-‘aanduidende woorden’: eigennamen, in twee ondergroepen: persoonsnamen (*si Ali*) en wat zich daarbij aansluit en geografische namen (*sunai Jambi*) etc.;
 - 5, evenals 6 tot en met 10 betrekking hebbend op accidens¹⁾, en wel, subjectief, bij woorden van verschillende categorie: bepalingspartikels (*juga*, *pun*);
 - 6, evenals 7 tot en met 10, ‘objectief’ — inzoverre men ook modaliteit ‘objectief’ kan noemen —, bij woorden van bepaalde categorie(ën), evenals 7 bij het substantief, en wel niet tellend: adjectiva (*muda*, *běsar*);
 - 7 tellend, in twee groepen: bepaalde (hoofd)telwoorden (*lima*) en onbepaalde telwoorden (*tiap*²; *sěgala*);
 - 8 accidens bij accidens: adverbia (*amat*);
 - 9 accidens bij proces, en wel modale, temporale en aspectuale wijzers (*dapat*; *hěndak*) etc.;
 - 10 —, en wel bepalingen van tijd (*sěkaran*; *kělak*); — 9 en 10, hoewel niet als proces gedacht staan wel in relatie tot tijd —;
 - 11 tot en met 13 verbale klassen (gedacht als proces), waarvan 11 transitiva (*buka*, *dibuka(nya)*, *měmbuka*);
 - 12 intransitiva (*tidur*; *měnyěběran*) (waaronder enkele ook in bijzonder gebruik als ‘koppelwerkwoord’ (*jadi*));
 - 13, evenals 14 tot en met 16, betrekking hebbend op relatie, en wel evenals 14, coördinerend: in het algemeen (*dan*, *atau*), en:
 - 14 zinnen of clauses verbindend (*tětapi*; *lalu*);
 - 15, evenals 16 subordinerend, en wel substantiva etc. verbindend; praeposities (*kě-*; *dari*);
 - 16 zinnen of clauses verbindend (*sambil*; *jikalau*);
 - 17, evenals 18 tot en met 21 ‘aanduidende’ woorden (voornaamwoorden), en wel van substantie: zelfstandige voornaamwoorden (*saya*, *ia*);
 - 18 bepalende, ‘aanwijzende’: zgn. pronomina demonstrativa (*ini*; *itu*);
 - 19 vragende, en wel zelfstandige (*siapa*);
 - 20 —, en wel bijvoeglijke (*mana*);

¹⁾ Zie De Groot, o.c., p. 476.

- 21 in het 'Denkfeld' liggende releverende persoonswijzers, die wel (*yan*) of niet (*si*) aan een voorafgaand zinsdeel kunnen aanknopen.

Men kan ook trachten deze woordklassen anders te benoemen en anders te groeperen, bv. 13 t/m 16 en 21 grammatikale woorden te noemen, 6, 7 en 18 samen te vatten onder 'accidens van substantie' etc.